

Perspektiva učitelja o kvaliteti odnosa s pomoćnicima u nastavi

---

Marinić, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:003190>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

Perspektiva učitelja o kvaliteti odnosa s pomoćnicima u nastavi

Mateja Marinić

Zagreb, rujan 2017.

Sveučilište u Zagrebu

Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

DIPLOMSKI RAD

Perspektiva učitelja o kvaliteti odnosa s pomoćnicima u nastavi

Ime i prezime studentice

Mateja Marinić

Ime i prezime mentorice

doc.dr.sc. Ana Wagner Jakab

Ime i prezime komentorice

doc.dr.sc. Natalija Lisak

Zagreb, rujan 2017.

Izjava o autorstvu rada

Izjavljujem da sam osobno napisala rad *Perspektiva učitelja o kvaliteti odnosa s pomoćnicima u nastavi* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Mateja Marinić

Zagreb, rujan 2017.

Zahvala

Zahvaljujem se mentorici doc.dr.sc Ani Wagner Jakab i komentorici doc.dr.sc. Nataliji Lisak na stručnom vođenju i usmjeravanju tokom provedbe istraživanja i pisanja ovog rada.

Posebno se zahvaljujem ravnateljici i učiteljicama razredne nastave OŠ Trnjanska na iskazanom interesu i sudjelovanju u provedbi istraživanja!

Naposlijetku se želim zahvaliti svojim roditeljima na ukazanom povjerenju i podršci tijekom svih ovih godina. Ovaj rad je i Vaš trud!

Perspektiva učitelja o kvaliteti odnosa s pomoćnicima u nastavi

Sažetak rada

Pojavom filozofije inkluzije i „škole za sve“, uključivanje djece s teškoćama u redovan sustav odgoja i obrazovanja je proizvelo mnoge promjene koje su, između ostalog, dovele do povećanja broja pomoćnika u nastavi. Oni su svojim svakodnevnim radom u neposrednom odnosu s učenicima, ali i učiteljima. Cilj ovog istraživanja je uvidom u perspektivu učitelja ispitati njihov dosadašnji i trenutni odnos s pomoćnicima u nastavi. Na taj način se nastoje osvijestiti ključna područja njihovog odnosa koja u budućnosti mogu biti od pomoći prilikom razvoja programa unapređivanja kvalitete suradnje.

Sudionice ovog istraživanja su četiri učiteljice razredne nastave OŠ Trnjanska. Podaci su prikupljeni metodom fokus grupnog intervjua te su analizirani i obrađeni metodom kvalitativne analize. Rezultati istraživanja upućuju na specifična područja odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi, a ona uključuju: prepreke u odnosu, pozitivne aspekte odnosa, načine unapređenja odnosa, zadaće i uloge, utjecaj odnosa na profesionalni razvoj učitelja te savjete učiteljima koji prvi puta surađuju s pomoćnicima u nastavi. Također, sudionice istraživanja navode preduvjete na razini škole i države koje je potrebno zadovoljiti kako bi se odnos učitelja i pomoćnika unaprijedio.

Ključne riječi: *filozofija inkluzije, perspektiva učitelja, kvaliteta odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi*

Teachers' perspective of their relationship with teaching assistants

Summary

Inclusion of children with disabilities had a great impact and produced many changes in regular school system. Some of them are increased number of teaching assistants. Their main goal is to support students with disabilities in learning and developing friendships with their peers. Also, they are working with teachers with whom they develop specific relationship. Aim of this study is to gain insight into teachers' perspective about their relationship with teaching assistants. In that way we want to identify key areas of their relationship which can be helpful in creating programmes with focus on improvement of their relationship.

Participants of this study are four teachers of Elementary school „Trnjanska“. Data were collected through focus group interview and then analyzed with qualitative methodology. The results point on specific areas of teacher - teaching assistant relationship, which include: negative aspects of relationship, positive aspects of relationship, methods of relationship improvement, roles and duties, relationship impact on teachers professional development and advices to teacher who work for the first time with teaching assistants. Also, participants mentioned specific preconditions which needs to be met on a school and state level so that teacher - teaching assistants relationship can be improved.

Key words: *inclusion of children with disabilities, teachers' perspective, quality of teacher – teacher assistant relationship*

Sadržaj

1. UVOD	1
1.1. Edukacijsko uključivanje i pomoćnik u nastavi kao model podrške	2
1.1.1. Zakonodavni okvir djelatnosti pomoćnika u nastavi.....	3
1.1.2. Konceptualizacija pomoćnika u nastavi	4
1.2. Odgovornosti učitelja i pomoćnika u nastavi	6
1.2.1. Uloga pomoćnika u nastavi u suradnji s učiteljem.....	6
1.2.2. Uloga učitelja u suradnji s pomoćnikom u nastavi	9
1.3. Temeljne odrednice odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi.....	12
1.3.1. Edukacija učitelja o pomoćnicima u nastavi	17
1.3.2. Edukacija pomoćnika u nastavi.....	18
1.3.3. Supervizija i evaluacija pomoćnika u nastavi	20
2. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA	21
3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	22
3.1. Sudionici istraživanja	22
3.2. Metoda istraživanja.....	24
3.3. Postupak prikupljanja podataka i etički aspekti istraživanja	25
4. KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA.....	27
4.1. Kvalitativna analiza grupnog intervjua.....	28
5. INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA.....	37
5.1. Karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi.....	38
5.2. Potrebni preduvjeti za unapređenje odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi.....	46
5.3. Povezivanje ključnih nalaza istraživanja	48
6. ZAKLJUČAK	50
7. POPIS LITERATURE	53
8. PRILOZI	56

1. UVOD

Ovaj rad će pozornost usmjeriti prema analizi odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi i učinkovitosti njihovog timskog rada u zadovoljenju individualnih potreba učenika. Obzirom da smo svjedoci sve većeg broja pomoćnika u nastavi u školama diljem Republike Hrvatske ovu problematiku, ali i općenito pomoćnike u nastavi kao oblik podrške, smatram iznimno važnom jer je ona dio inkluzivne kulture koju nastojimo svakodnevno poticati. Pomoćnici polako dobivaju svoje mjesto unutar redovnog sustava odgoja i obrazovanja, ali je i dalje potrebno raditi na njihovom osposobljavanju i stručnom usavršavanju, razvijanju pozitivne suradnje s učiteljima, roditeljima i ostalim osobljem škole. Temeljem istraživanja je potrebno razvijati i unapređivati programe osposobljavanja za pomoćnike u nastavi i poticati razvoj programa kojima će učitelji steći potrebna znanja i vještine za uspješnu suradnju, evaluaciju i superviziju rada pomoćnika u nastavi.

U teoretskom dijelu ovog rada nastojat ću dati jasan pregled uloga pojedinog člana tima, učitelja i pomoćnika, u cilju boljeg razumijevanja zadaća i odgovornosti koje pripadaju svakom od njih. Nadalje, temeljem dosadašnjih istraživanja predstaviti ću temeljne odrednice odnosa učitelj - pomoćnik u nastavi, odnosno faktore koji determiniraju kvalitetu njihove suradnje. U sklopu rada nalazimo i posebno poglavlje usmjereno prema edukaciji učitelja o pomoćnicima u nastavi. Ovo područje smatram važnim jer, iako u Hrvatskoj programi profesionalnog usavršavanja za učitelje postoje, oni se ne provode sustavno niti su kao takvi obavezni, a od velikog su značaja kao i osposobljavanje budućih pomoćnika u nastavi, o čemu će također biti riječ. Tim poglavljima u konačnici želim staviti naglasak na važnost cjeloživotnog obrazovanja i usavršavanja. Potrebno je kontinuirano raditi na osvještavanju važnosti tog područja unutar sustava odgoja i obrazovanja jer ono ujedno predstavlja njegovu budućnost. Poglavlje vezano uz superviziju i evaluaciju rada pomoćnika u nastavi nastoji prvenstveno učitelje, a onda i ostale stručnjake, upoznati s njenim temeljnim odrednicama i postavkama. Naposljetku, provedeno istraživanje s učiteljicama razredne nastave OŠ Trnjanska kroz uvid u odnos učitelj – pomoćnik u nastavi daje trenutnu sliku kvalitete njihove suradnje.

Prošlo je preko 20 godina otkako su pomoćnici u nastavi u Republici Hrvatskoj po prvi puta predstavljani kao oblik podrške školama. Put da se tako značajan korak ostvari nije bio lak i on nam treba služiti kao motivacija da nastavimo dalje kroz razvoj potrebnih uvjeta za

unapređenje kvalitete obrazovanja svih učenika. Ovaj rad nastoji doprinijeti cjelokupnom procesu, a ujedno služi i budućim generacijama u njihovom daljnjem razvijanju istraživačkog interesa.

1.1. Edukacijsko uključivanje i pomoćnik u nastavi kao model podrške

Zadnjih 30 godina najznačajniji izazov u odgoju i obrazovanju jest kako zadovoljiti individualne potrebe u učenju kod sve djece. Na to se pitanje nastoji naći odgovor pod pojmom inkluzivna edukacija. Već su se osamdesetih godina 20. stoljeća uočili mnogi izazovi u zadovoljavanju edukacijskih potreba učenika s teškoćama u redovitom sustavu. Povećan je broj učenika koji su procijenjeni da imaju posebne edukacijske potrebe te se na taj način povećao broj „označenih“. Međutim, većina se učenika i nakon identifikacije suočavala s brojnim preprekama u školi koje su proizlazile iz neprikladnog poticanja njihovih obrazovnih potencijala, odnosa s vršnjacima, nemogućnosti stjecanja navika potrebnih za život i razvoja pozitivne slike o sebi (Igrić, 2015).

Inkluzivna se edukacija temelji na ljudskom pravu na edukaciju proklamiranu *Općom deklaracijom o ljudskim pravima* (1949. god.). Također, principi inkluzivne edukacije prihvaćeni su na *Svjetskoj konferenciji o posebnim edukacijskim potrebama u Salamanki* (1994. god.). Navedeni dokumenti pretpostavljaju prilagodbu škole svoj djeci bez obzira na njihovo fizičko, intelektualno, socijalno, emocionalno, jezično ili neko drugo stanje. To znači da one kao odgojno-obrazovne ustanove u svoj program moraju uključiti djecu s teškoćama i nadarenu djecu, djecu iz zabačenih krajeva, nomadske populacije, djecu jezičnih, etničkih i kulturnih manjina i drugih skupina u nepovoljnom položaju ili pripadnika marginaliziranih skupina. Prema navedenom možemo zaključiti da kada govorimo o djeci s posebnim edukacijskim potrebama, ne mislimo samo na manjinu djece, onu s oštećenjima i poremećajima, nego na svu djecu pogođenu raznim socijalnim faktorima (Igrić, 2015).

Sva su djeca sposobna za odgoj i obrazovanje bez obzira na to kako se prepreke u učenju i razvoju prevladavaju. Edukacija treba spriječiti razvoj niskog samopoštovanja i njegove posljedice. Redovne škole s inkluzivnim usmjerenjem jesu najučinkovitiji način borbe s diskriminacijom, stvarajući zajednicu u kojoj su svi dobrodošli, gradeći inkluzivno društvo i postizanjem škole za sve (Igrić, 2015). Da bi ovakva filozofija doista pronašla svoje mjesto u svim školama Republike Hrvatske, nužne su promjene u njenim temeljima. Tradicionalni oblik

odgoja i obrazovanja kakav poznajemo je potrebno zamijeniti novim, koji sadrži metode i pristupe temeljene na suvremenim istraživanjima, a koji će svim učenicima omogućiti uspješno usvajanje nastavnog sadržaja i punu participaciju u životu škole.

1.1.1. Zakonodavni okvir djelatnosti pomoćnika u nastavi

U našoj zemlji mnogi pravni dokumenti i propisi postavljaju temelje za uključivanje djece s posebnim edukacijskim potrebama u redovan sustav odgoja i obrazovanja. Primjerice, Ustav Republike Hrvatske u svom članku 65. naglašava kako je osnovno školovanje obvezno i besplatno, svakome dostupno, pod jednakim uvjetima i u skladu s njegovim sposobnostima. Republika Hrvatska Ustavom jamči i posebnu skrb za osobe s invaliditetom te naglašava važnost i nužnost njihovog uključivanja u život društvene zajednice. Usvajanjem i ratificiranjem Konvencije o pravima osoba s invaliditetom (2006. god.) Hrvatska se obvezala ispunjavati njenu svrhu kroz promicanje, zaštitu i osiguranje punog i ravnopravnog uvažavanja svih ljudskih prava i sloboda osoba s invaliditetom i promicanje poštivanja njihova dostojanstva (Krampač-Grljušić, Žic – Ralić i Lisak, 2010).

Nadalje, Zakonom o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (NN, 87/08) predloženo je niz mjera potpore djeci s teškoćama koje omogućavaju kvalitetno inkluzivno obrazovanje. Članak 99. spomenutog Zakona odobrava podršku edukacijskom uključivanju djece s teškoćama angažiranjem drugih odgojno – obrazovnih radnika (pomoćnika u nastavi) u cilju ispunjavanja posebnih potreba u odgojno – obrazovnom i nastavnom radu te specifičnih uvjeta u školskoj ustanovi, sa svrhom obogaćivanja resursa za podršku djeci s teškoćama u redovnoj školi. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja (2008) također predviđa nove oblike podrške redovnim školama i člankom 15. uvodi nove djelatnike u škole, poput pomoćnika u nastavi i mobilnih stručnih timova. U vremenu pisanja ovog rada je u postupku izrada Pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima. Ovim Pravilnikom se sustavno nastoji urediti način uključivanja i obavljanje poslova pomoćnika u nastavi i stručnih komunikacijskih posrednika. Time se postavljaju zakonski okviri koji utvrđuju postupak osiguravanja podrške pomoćnika u nastavi, njegove kompetencije i primjerenu edukaciju te voditelja, odnosno koordinатора zaduženog za pomoćnika u nastavi (Nacrt prijedloga pravilnika o pomoćnicima u nastavi i stručnim komunikacijskim posrednicima, 2015). Spomenuti i dugo očekivani Pravilnik, u pravnom smislu,

uređuje temeljne postavke ove djelatnosti. O cjelokupnom modelu podrške pomoćnika u nastavi, njegovim specifičnim zadacima i odgovornostima, će biti riječ u narednom poglavlju.

1.1.2. Konceptualizacija pomoćnika u nastavi

Model podrške edukacijskom uključivanju djece s teškoćama koji je prihvaćen kao najprimjereniji Hrvatskoj uključuje mobilni stručni tim i pomoćnika u nastavi, a nastao je prilagodbom engleskog modela podrške koji je razvijen na Edukacijsko-rehabilitacijskom fakultetu u sklopu međunarodnog projekta norveške vlade *Cooperation programme with the Western Balkans 2006-2009*, a njegovo provođenje i unapređivanje se odvija u Centru inkluzivne potpore – IDEM (Krampač-Grljušić i sur., 2010). U sklopu hrvatskog modela podrške edukacijskom uključivanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u redovni sustav odgoja i obrazovanja, moraju biti zadovoljeni slijedeći uvjeti kako bi se pomoćnik mogao uključiti u direktan rad u razredu: odobrenje škole za rad pomoćnika, spremnost roditelja za podršku učeniku, imenovani koordinator škole za pomoćnike, osigurani članovi mobilnog stručnog tima za kontinuiranu podršku učiteljima i pomoćniku, redovna supervizija članova mobilnog stručnog tima te redovna supervizija pomoćnika (Kobetić, 2008).

Preuzeti model pomoćnika u nastavi kao njegovu glavnu ulogu navodi pomaganje učeniku s posebnim odgojno obrazovnim potrebama kroz poticanje njegovog sudjelovanja u socijalnim i odgojno – obrazovnim procesima u školi, nastoji omogućiti učeniku da postane neovisan u učenju u što većoj mjeri te pomaže podići standarde dostignuća učenika s posebnim obrazovnim potrebama (Halliwell, 2003). Kada se govori o pružanju podrške, izvorni engleski model zauzima jasno stajalište da pomoćnik u nastavi treba biti oprezan u pružanju podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama kako se ne bi dogodilo da pruža preopširnu podršku koja smanjuje prostor i vrijeme učeniku za samostalan rad. Pomoćnik je prisutan kako bi usmjeravao učenika, poticao njegovu pažnju i koncentraciju na nastavni sat te prilagođavao gradivo učenikovim potrebama, ali svakako mora dozvoliti učeniku da radi samostalno i da griješi jer je to najučinkovitiji način da nauči. Pomoćnik u nastavi je uključen u direktan rad za učenika, a nikako ne umjesto učenika (Halliwell, 2003). Modificirani hrvatski model dodatno naglašava kako se u sklopu poticanja učenika na sudjelovanje podrazumijeva omogućavanje i ohrabrivanje učenika da se uključi u socijalne i odgojno-obrazovne aktivnosti koliko god je to moguće, ali i poticanje ostalih učenika da uključe svog vršnjaka s posebnim obrazovnim

potrebama u školski život (Kobetić, 2008). Njegova uloga uključuje i pružanje uputa u nastavnim sadržajima, provođenje osobne skrbi, poticanje socijalnih interakcija i prikupljanje podataka o učenicima (Tews i Lupart, 2008). Također, on predstavlja podršku učitelju i stručnjacima pri kreiranju ciljeva i zajedničkoj izradi individualnog plana za učenika s teškoćama (Igrić i Fuček, 2011). Prema navedenom možemo zaključiti kako hrvatski model ističe mnogostrukost uloge pomoćnika u nastavi koja se preciznije može odrediti kao:

- podrška učeniku s posebnim obrazovnim potrebama
- podrška učitelju
- podrška u nastavnom planu i programu
- podrška školi

No, neka istraživanja upućuju na negativne učinke ovog modela podrške ako se on ne provodi prema postavljenim smjernicama i pravilima. Pomoćnik u nastavi može unijeti zbunjenost u suradnju između učitelja i pomoćnika te ulogu jednog i drugog (Tews i Lupart, 2008). Nerijetko su učenici koji imaju asistenta u nastavi izolirani od odnosa s učiteljima jer uloga asistenta postaje dominantna i na taj način se unutar procesa inkluzije događa separacija (Giangreco i Doyle, 2002). Također, njegova uloga ponekad dovodi i do izolacije djece od vršnjaka i djeca s teškoćama ne uče kako samostalno obavljati zadatke koje mogu obavljati, nego se oslanjaju na pomoćnika (Tews i Lupart, 2008). Bez obzira na moguće negativne učinke modela, pomoćnik u nastavi ima neizmjerljivo važnu ulogu posrednika među raznim skupinama i pojedincima u školi: među učenicima, između učitelja i učenika, drugih stručnjaka i učenika te roditelja i škole (Igrić i Fuček, 2011). Da bi ta uloga u konačnici ostvarila potencijal koji nosi i bila učinkovita važno je da pomoćnik od samog početka, odnosno ulaska u školu, bude prihvaćen kao član tima kojeg se poštuje kao takvog (Igrić i Fuček, 2011).

Važno je istaknuti kako ovaj oblik podrške edukacijskom uključivanju trenutno u Hrvatskoj provodi jedino Centar inkluzivne potpore - „IDEM“ putem višegodišnjih projekata i programa, koristeći vlastite resurse stručnjaka. U procesu uvođenja pomoćnika u nastavi u direktan rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama Centar inkluzivne potpore „IDEM“ pruža usluge: izbora pomoćnika u nastavi, osnovne edukacije i supervizije pomoćnika u nastavi, osiguranja podrške članova mobilnog stručnog tima (utvrđivanje odgojno-obrazovnih potreba učenika, savjetovanje učitelja u izradi individualnog odgojno-obrazovnog programa, savjetovanje pomoćnika u nastavi), osiguranje supervizije članova mobilnog stručnog tima te edukaciju učitelja putem radionica u školi (Kobetić, 2008).

Iz svega navedenog valja razlikovati bitne promjene u hrvatskom modelu pružanja podrške edukacijskom uključivanju učenika s posebnim obrazovnim potrebama putem asistenta u nastavi u odnosu na izvorni engleski model. One se ističu u načinu izbora pomoćnika, postupku stručnog praćenja putem supervizija članova mobilnog stručnog tima i grupnih supervizija za pomoćnike te u učestalosti pružanja podrške, bilo da se govori o učestalosti savjetovanja od strane mobilnog stručnog tima (najmanje 2 sata tjedno) ili o direktnom radu pomoćnika u nastavi (4 sata dnevno, odnosno 80 sati mjesečno), prema hrvatskom modelu. Razlike u ova dva modela proizlaze iz različitih financijskih mogućnosti, kao i iz analize problema koja upućuje na različite potrebe za pružanjem podrške. Važno je napomenuti kako je hrvatski model još u razvoju te se mogu očekivati dodatne modifikacije u skladu s rezultatima budućih evaluacija postignutih rezultata (Kobetić, 2008).

1.2. Odgovornosti učitelja i pomoćnika u nastavi

Već nekoliko desetljeća postoje podaci koji pokazuju da oni učitelji koji surađuju s pomoćnikom u nastavi osjećaju veće zadovoljstvo u svakodnevnom radu nego oni učitelji koji ne surađuju s pomoćnikom (Natzke i Bennett, 1970; prema Jones, Ratcliff, Sheehan i Hunt, 2012). Groom (2006) navodi kako se najkvalitetnija suradnja razvija u onim školama koje potiču profesionalno usavršavanje, prepoznaju i cijene rad pomoćnika u nastavi, u kojima učitelji uključuju pomoćnike u planiranje nastavne jedinice te se oboje svakodnevno sastaju kako bi raspravili napredak u ostvarenju postavljenih ciljeva. Ovakva razina suradnje zahtijeva jasno definirane uloge. Upravo se u ovom poglavlju nastoji dati pregled uloga i odgovornosti učitelja i pomoćnika koji svakodnevno surađuju u cilju zadovoljenja individualnih potreba učenika.

1.2.1. Uloga pomoćnika u nastavi u suradnji s učiteljem

Kada su sredinom 20. stoljeća pomoćnici u nastavi (engl. *paraprofessionals, teaching assistants*) prvi puta predstavljeni kao oblik podrške, njihova primarna uloga i zadaća je bila osloboditi učitelje od dodatnih administrativnih poslova zbog čega su se učitelji mogli usredotočiti na kvalitetnije podučavanje učenika (Thompson, 2002). No, njihova uloga se u posljednjih nekoliko desetljeća postepeno mijenjala te je, od primarno administrativne, postao

podrška u podučavanju učenika sa i bez teškoća (Lamont i Hill, 1991). Danas se od njih očekuje da aktivno sudjeluju u svim aspektima odgojno-obrazovnog procesa, rade na višem nivou samostalnosti i surađuju sa svim djelatnicima škole (Pickett, 1999).

Zadaci i odgovornosti koje pripadaju pomoćniku u nastavi, a koje mu dodjeljuje učitelj, se generalno mogu svrstati u četiri kategorije podrške, a one prema Moody (1999) uključuju:

a) Podršku u podučavanju

Podrška u podučavanju može uključivati različite aspekte. Neke vještine pomoćnik u nastavi može steći dodatnom edukacijom pa tako učeniku može pružati podršku u prevođenju na znakovni jezik ili Brailleovo pismo. Učitelj može osmisliti specifičan program ili strategiju rada za učenika s posebnim obrazovnim potrebama, a od pomoćnika zatražiti njegovu implementaciju i sustavno provođenje, ili ga pak tražiti da prilagodi materijale za učenje. U ovo područje pripada i pružanje pomoći svim učenicima pri organizaciji u učenju te asistiranje učitelju prilikom izvođenja grupnih aktivnosti.

b) Podrška u ponašanju

Unutar ove kategorije se nalaze zadaci poput nadziranja ponašanja učenika u cilju očuvanja sigurnosti (unutar učionice ili na školskom igralištu), pružanje podrške u izvođenju programa usmjerenih ka unapređenju socijalne kompetencije učenika s posebnim edukacijskim potrebama.

c) Zdravstvena njega/higijena/transport učenika s teškoćama

Pomoćnik u nastavi učeniku s posebnim edukacijskim potrebama može pružiti podršku u odlasku na toalet, prilikom hranjenja ili oblačenja. Ovi zadaci se prvenstveno odnose na učenike s motoričkim poremećajima, ali ona nije isključiva. Također, pomoćnik može biti podrška prilikom provođenja aktivnosti edukacijskog rehabilitatora, logopeda, fizioterapeuta, radnog terapeuta.

d) Administrativna podrška

Prvi pomoćnici u nastavi su se zapošljavali s namjerom da oslobode učitelje od dodatnih administrativnih poslova zbog čega su se učitelji mogli usredotočiti na kvalitetnije podučavanje (Thorlacijs, 1969 prema Thompson, 2002). Bez obzira na promjenu njihove uloge unutar odgojno – obrazovnog sustava, ovaj aspekt rada nije izostavljen. Pomoćnik može pružati podršku učitelju u izvršavanju različitih „svakodnevnih“ poslova, poput fotokopiranja, pisanja obavijesti, popunjavanja različitih listi i kontroliranja učenikovih domaćih uradaka.

Osim što je pomoćnik primarno zadužen za pružanje podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama, važno je prepoznati njegovu cjelokupnu ulogu, a ona, prema Pickett (1997) uključuje i pružanje podrške učitelju u planiranju i prilagodbi nastavne jedinice i strategija podučavanja, ponavljanje gradiva s manjom grupom učenika, pružanje podrške u procjeni usvojenosti nastavnog gradiva i sudjelovanje na sastancima školskih djelatnika na zahtjev učitelja, stručnih suradnika ili ravnatelja škole.

Navedene odgovornosti možemo dodatno proširiti nalazima etnografske studije koju su 2010. godine proveli Devecchi i Rouse u dvije engleske osnovne škole. Njome su željeli utvrditi način suradnje učitelja i pomoćnika u nastavi. Tablica 1. sistematično prikazuje **kako pomoćnici u nastavi pružaju podršku učiteljima** iz vlastite perspektive i perspektive učitelja s kojim surađuju.

Perspektiva pomoćnika u nastavi

- Međusobno dijeljenje znanja i strategija podučavanja
- Pružanje povratnih informacija o napretku učenika s posebnim edukacijskim potrebama
- Pružanje podrške u ponašanju učeniku s posebnim edukacijskim potrebama
- Informiranje učitelja o poteškoćama s kojima se učenici susreću u usvajanju nastavnog gradiva
- Otvorenost u komunikaciji
- Usmjeravanje učenikove pažnje na izvođenje zadatka
- Poštivanje učitelja i njegovog pristupa podučavanju („filozofija podučavanja“)
- Uočavanje učenika kojima je potrebna dodatna podrška
- Pružanje podrške učitelju u planiranju nastavnog sata
- Izvršavanje svakodnevnih zadataka (npr. kopiranje, prepisivanje, izrada materijala)

Perspektiva učitelja

- Međusobno dijeljenje znanja i strategija podučavanja
- Pružanje podrške u ponašanju učeniku s posebnim edukacijskim potrebama
- Podrška pomoćnika omogućava učitelju kvalitetniju provedbu nastavne jedinice
- Pomoćnik u nastavi je izvor dodatne perspektive u radu s učenicima
- Pomoćnik u nastavi izvršava svakodnevne zadatke (npr. kopiranje, izrada materijala)

- Bolja usmjerenost učitelja na podučavanje i praćenje rada učenika

Tablica 1: Kako pomoćnici u nastavi pružaju podršku učiteljima - iz perspektive pomoćnika i perspektive učitelja (Devecchi i Rouse, 2010)

Devecchi i Rouse (2010) navode kako se učitelji i pomoćnici slažu s time da se pružanje pomoćnikove podrške ne usmjerava samo prema učeniku s posebnim edukacijskim potrebama, nego i učitelju u podučavanju cijelog razreda. Pomoćnik svakodnevno vodi brigu o tome da su svi učenici usmjereni na izvršavanje zadataka i da se ponašaju u skladu s pravilima. Pomoćnik je tzv. „dodatan par očiju“ koji prati napredak svih učenika i usmjerava pozornost učitelja prema onim učenicima koji iskazuju određene poteškoće u usvajanja nastavnog gradiva. Podrška usmjerena cjelokupnom razredu od pomoćnika zahtijeva njegovo stalno „cirkuliranje“ učionicom. Prema navedenom istraživanju, pomoćnici su rijetko viđeni kako sjede samo pored jednog učenika tokom sata, ako se u određenom trenutku to od njega zahtijevalo, onda je bio zadužen za sve učenike koji sjede za istim stolom. Kada se pomoćnik slobodno kreće učionicom za vrijeme sata, to nam je određeni pokazatelj da učitelj ima povjerenja u pomoćnika te da se međusobno poštuju (Devecchi i Rouse, 2010).

Naposljetku, pomoćnikova podrška usmjerena prema učitelju se u svojoj biti ogleda u svakodnevnom podržavanju njegovog autoriteta i postavljenih očekivanja, poštivanjem njegovih znanja, stečenog iskustva i „filozofije“ podučavanja. Možemo zaključiti kako je njegova uloga doista mnogostruka i opsežna, ali se još uvijek razlikuje od škole do škole obzirom na to koliko je prepoznata važnost njegove podrške i koliko ga se poštuje kao vrijednog suradnika.

1.2.2. Uloga učitelja u suradnji s pomoćnikom u nastavi

Učitelju kojem je dodijeljen pomoćnik u nastavi je postavljena nova uloga u radu koja više nije usmjerena samo na podučavanje učenika. Nažalost, formalno obrazovanje ih nedovoljno educira o ulozi pomoćnika u nastavi i ne pruža im kompetencije potrebne za timsku suradnju koja zahtijeva dobru koordinaciju i planiranje. Obzirom na postojeću situaciju, učitelji su većinom prepušteni samima sebi kada se radi o učinkovitom rukovođenju pomoćnikom u nastavi. Oslanjaju se na vlastitu intuiciju, odnosno svakodnevno iskustvo, dosadašnja znanja i kompetencije (French, 2001). Stoga je učitelje, kao i pomoćnike, potrebno formalno osposobiti na suradnju s pomoćnikom u nastavi.

Prema Pickett (1997) učitelji su u svom radu odgovorni za:

- ✓ Procjenu usvojenosti znanja i vještina učenika
- ✓ Suradnju sa stručnim suradnicima škole prilikom izrade individualnog odgojno - obrazovnog programa učenika
- ✓ Utvrđivanje specifičnih obrazovnih ciljeva za pojedine učenike i cjelokupni razred
- ✓ Prilagodbu kurikuluma i strategija podučavanja u cilju zadovoljenja specifičnih obrazovnih potreba učenika
- ✓ Implementaciju obrazovnih programa u suradnji s pomoćnikom u nastavi i ostalim suradnicima škole
- ✓ Evaluaciju učinkovitosti obrazovnih programa
- ✓ Uključivanje roditelja u sve aspekte odgojno – obrazovnog procesa
- ✓ **Rukovođenje, superviziju i evaluaciju rada pomoćnika u nastavi**

Posljednje navedena stavka uvodi novine kojima posao učitelja dobiva sasvim novu dimenziju. Kada govorimo o rukovođenju pomoćnikom u nastavi važno je razjasniti što ono točno znači i koje aspekte uključuje. Učitelji kroz svakodnevni rad komuniciraju s pomoćnikom u nastavi te im povjeravaju različite zadatke i odgovornosti. Pickett (1997) smatra da je pri tome važno voditi računa da pomoćnik zna što se od njega očekuje, odnosno da razumije zašto je određeni zadatak važno izvršiti, što je potrebno da se zadatak uspješno izvrši (materijali ili oprema), tko je zadužen za izvršenje zadatka (učitelj, pomoćnik ili oboje), gdje će se zadatak izvesti (npr. učionica ili knjižnica), kada će izvršenje zadatka započeti i završiti, kako će se zadatak izvesti (koje strategije podučavanja će se koristiti, pojačanja/nagrade i sl.), kako će se učenikov napredak pratiti i procijeniti te kako će se pomoćnikovo izvođenje zadatka pratiti i procijeniti (evaluirati). Navedena autorica smatra da su sukladno novom aspektu uloge učitelji slobodni, u određenom opsegu, pomoćnike podučiti nekim strategijama podučavanja koje mogu koristiti u radu s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama. Pri tome je važno voditi računa o:

- Kratkoročnim i dugoročnim ciljevima individualnog odgojno – obrazovnog programa učenika s posebnim edukacijskim potrebama
- Upoznavanju pomoćnika sa podrškom u ponašanju koja se koristi za pojedinog učenika
- Prethodnoj demonstraciji zadanih strategija i tehnika te ostavljanju dovoljnog prostora za pomoćnikova dodatna pitanja i razjašnjenje nejasnoća vezana uz iste

Ovdje je važno imati na umu da podučavanje pomoćnika specifičnim vještinama od učitelja zahtjeva i njihovo kontinuirano praćenje, odnosno superviziju i evaluaciju. Dobro rukovođenje pomoćnikom u nastavi pretpostavlja i kvalitetnu pripremu za suradnju. Ona se može provesti u obliku inicijalnog sastanka između učitelja i pomoćnika na početku školske godine. Na taj način se stvara ozračje povjerenja i u startu uklanjaju potencijalne prepreke i poteškoće. Teme o kojima je poželjno razgovarati na inicijalnom sastanku uključuju (Pickett, 1997): dosadašnje radno iskustvo i znanja pomoćnika u nastavi (iskustvo volontiranja, specifični talenti i vještine), pregled kratkoročnih i dugoročnih obrazovnih ciljeva cjelokupnog razreda i pojedinog učenika, pregled dnevnog i tjednog rasporeda, upoznavanje sa učiteljevom „filozofijom“ podučavanja, odnosno strategijama podučavanja i korištenim materijalima u svakodnevnom radu te pravilima ponašanja. Pomoćnika je nužno uputiti u načine praćenja njegovog rada te je on osobno dužan postaviti dodatna pitanja u cilju razjašnjenja eventualnih nejasnoća.

Kako bi dobili bolji uvid u ulogu učitelja koji surađuje s pomoćnikom u nastavi, ponovno se možemo usmjeriti na nalaze istraživanja Devecchi i Rouse (2010) koji govore o **načinima na koji učitelji pružaju podršku pomoćnicima u nastavi**. Tablica 2. prikazuje dobivene nalaze iz perspektive učitelja i perspektive pomoćnika u nastavi.

Perspektiva pomoćnika u nastavi

- Pohvala pomoćnika u nastavi
- Traženje i uvažavanje mišljenja pomoćnika u nastavi
- Ohrabrivanje pomoćnika u nastavi
- Upoznavanje pomoćnika s nastavnim planom i programom
- Dopuštenje da se pomoćnik u nastavi slobodno kreće učionicom
- Prepoznavanje i uvažavanje znanja, vještina i sposobnosti pomoćnika u nastavi
- Osiguravanje autonomije u radu
- Osiguravanje potrebnih sredstava za rad
- Izbjegavanje umanjivanja pomoćnikove važnosti pred učenicima
- Pomoćnik se smatra sastavnim dijelom tima škole
- Uvažavanje pomoćnikovih prijedloga vezanih uz podučavanje učenika s posebnim edukacijskim potrebama

Perspektiva učitelja

- Prepoznavanje i uvažavanje pomoćnikovih znanja, vještina i iskustva; njegove prisutnosti i podrške
- Informiranje pomoćnika o nastavnom planu i programu
- Zajedničko rješavanje problema
- Upute i zadaci koje učitelj dodjeljuje pomoćniku su jasno definirani
- Osigurana autonomija u radu s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama
- Informiranje o nastavnoj jedinici prije njenog početka (npr. ciljevima i aktivnostima)
- Pružanje emocionalne podrške kada je to potrebno

Tablica 2: Način na koji učitelji pružaju podršku pomoćnicima u nastavi - iz perspektive pomoćnika i perspektive učitelja (Devecchi i Rouse, 2010)

U suštini, učitelji su ti koji potiču rad pomoćnika u nastavi kroz redovito održavanje timskih sastanaka putem kojih se uspostavlja dobra komunikacija, informira pomoćnika o nastavnom planu i programu i planiranim aktivnostima unutar škole. Pomoćniku je važno osigurati dovoljno prilika za učenje i razvoj vještina. Jedino će na taj način steći sigurnost i autonomiju u pružanju podrške učenicima sa i bez teškoća, a ključnu ulogu u ostvarivanju tog zadatka ima podrška učitelja. Posljednji aspekt učiteljeve uloge u suradnji s pomoćnikom u nastavi je supervizija i evaluacija pomoćnika o kojoj će biti riječ tokom slijedećeg poglavlja.

1.3. Temeljne odrednice odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi

U ovom poglavlju slijedi pregled kvalitativnih istraživanja koja su nastojala kroz perspektivu učitelja i pomoćnika u nastavi dobiti uvid u njihov odnos i faktore koji na njega utječu. Kako bi u konačnici mogli raditi na unapređivanju odnosa učitelj - pomoćnik u nastavi s ciljem kvalitetnije suradnje, smatram da se kao stručnjaci prvobitno moramo upoznati sa njegovim temeljnim karakteristikama i čimbenicima koji na njega utječu. Način na koji učitelj i pomoćnik u nastavi međusobno surađuju i kakva je kvaliteta njihova odnosa se razlikuje od škole do škole, ali i unutar pojedine. Takva situacija je uglavnom prisutna zbog različitog shvaćanja njihovih uloga i odgovornosti u timskom radu i suradnji (Morgan, Ashbaker i Young, 2001).

Prema Brand (2004), najveći utjecaj na odnos učitelja i pomoćnika u nastavi ima ravnatelj škole. On svojim pristupom potiče, modelira i pruža podršku suradnji (Daniels i

McBride, 2001). Kao vođa škole ima odgovornost da odnosi unutar nje budu profesionalni i korektni (Alberta Teachers Association [ATA], 2000). Nadalje, Riggs i Mueller (2001) ističu kako na odnos učitelj – pomoćnik u nastavi utječu učiteljeve i pomoćnikove interpersonalne, odnosno komunikacijske vještine. Spomenuti autori ističu da ako oboje nisu adekvatno pripremljeni na suradnju, odnos često karakterizira jednosmjerna komunikacija koja posljedično dovodi do izostanka međusobnog poštovanja i uvažavanja mišljenja prilikom zajedničkog planiranja aktivnosti i donošenja odluka. Dijeljenje potrebnih informacija, slušanje i uvažavanje ideja su važni faktori koji oblikuju pozitivan odnos. Ako oni izostaju, suradnja neće biti kvalitetna.

Brand (2004) je temeljem kvalitativnog istraživanja, u kojem su sudionici bili učitelji i pomoćnici u nastavi, predstavila holistički model profesionalnosti (Slika 1) koji prikazuje različite čimbenike koji utječu na odnos učitelj – pomoćnik u nastavi. Prema spomenutoj autorici, središte modela čini pojam **profesionalnost** koji prema definiciji implicira *određen stav i pristup radu, vještine i motivaciju koju osoba u nekom zanimanju mora posjedovati*. Nadalje, tri su aspekta koji se mogu interpretirati kao pojedinačni dijelovi konstrukta profesionalnosti, a to su *kompetentnost, kolegijalnost te jasne uloge i očekivanja*. U nastavku će svaki od navedenih biti zasebno objašnjen uz navođenje specifičnih čimbenika koji na njega utječu.

Kompetentnost su kao važan aspekt profesionalnosti prepoznali i učitelji i pomoćnici u nastavi. Učiteljima je važno da pomoćnici steknu potrebna znanja i vještine kroz sustavnu *edukaciju*, ali ju ne smatraju isključivom. Brand (2004) ističe kako posjedovanje *specifičnih talenata i vještina*, koje će pomoćniku biti od dodatne pomoći u radu s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama, nadilazi kompetencije koje pomoćnici stječu u okviru formalnog obrazovanja, odnosno osposobljavanja. Isti autor navodi kako učitelji cijene visoko motivirane pomoćnike koji pozitivno pristupaju radu i njihovu spremnost na *cjeloživotno učenje*. S druge strane, pomoćnici veliku važnost pridaju učiteljevoj kompetentnosti u izradi i implementaciji individualnog plana i programa za učenika s posebnim edukacijskim potrebama i poznavanju pomoćnikove uloge unutar učionice.

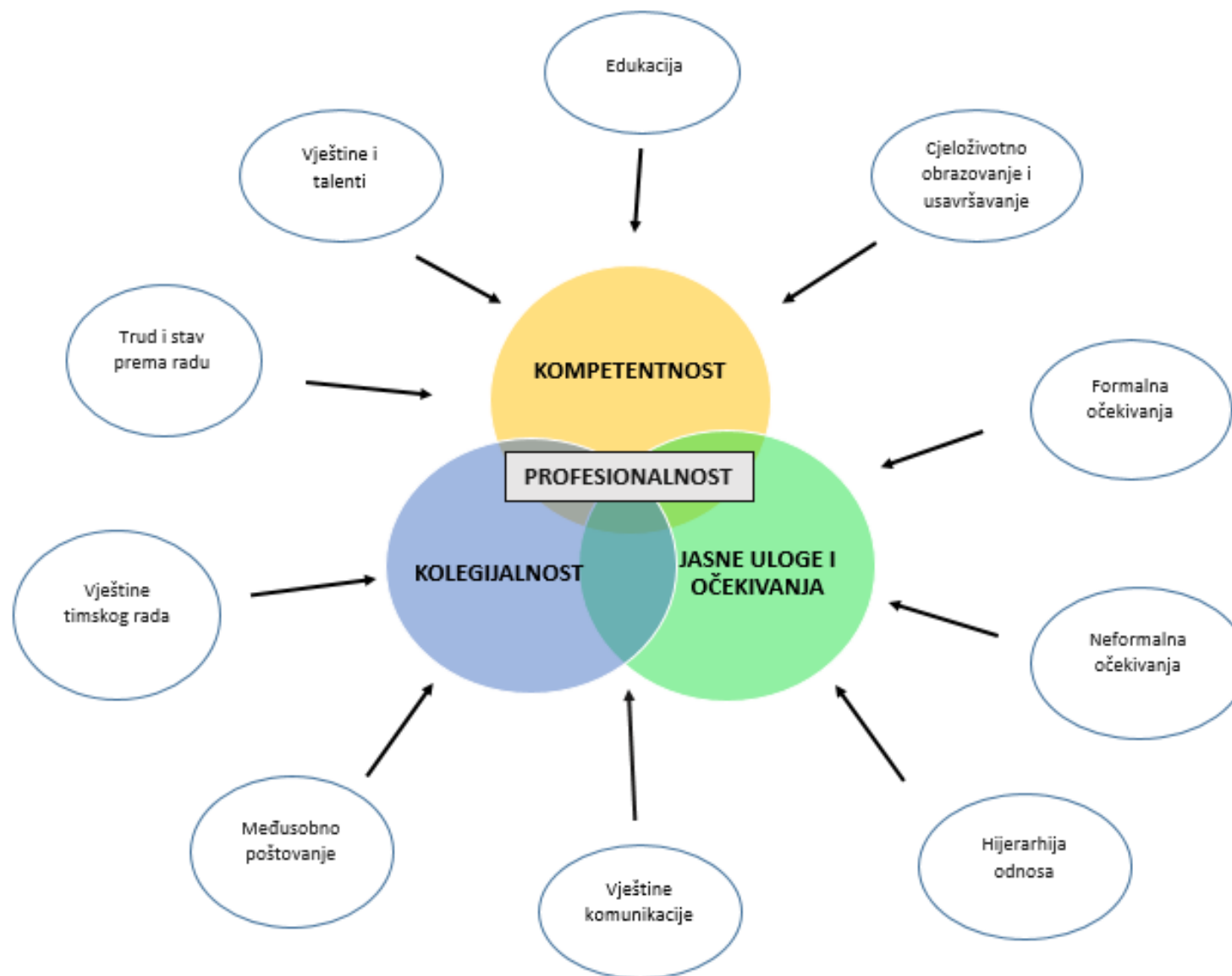
Komunikacija, strategije timskog rada i međusobno poštovanje formiraju drugi aspekt profesionalnosti, a to je **kolegijalnost**. Učitelj i pomoćnik u nastavi zajednički moraju preuzeti odgovornost za održavanje pozitivnog odnosa pri čemu oboje moraju imati na umu učenikove individualne potrebe. Brand (2004) naglašava kako je nužno redovito održavanje sastanka s

ciljem rasprave o individualnim potrebama učenika kako bi oba člana tima bili ukorak s napretkom u zadovoljenju ciljeva postavljenih u individualnom odgojno – obrazovnom programu. Na timskim sastancima je poželjno razgovarati i o napretku cjelokupnog razreda te eventualnim poteškoćama s kojima se učenici susreću. Iako je održavanje sastanaka primarna odgovornost učitelja, važno je i pomoćnike u nastavi poticati na preuzimanje inicijative u komunikaciji (French 2000; Morgan i sur., 2001; Allen, 2002 prema Brand, 2004). Oboje moraju biti dovoljno otvoreni u iznošenju eventualnih poteškoća koje se mogu pojaviti u odnosu kako bi se one na vrijeme uklonile. Takva praksa održavanja redovite komunikacije i njegovanja timskog rada doprinosi uspostavljanju kolegijalnog odnosa, ali nije potpuna bez međusobnog poštovanja. Giangreco, Edelman i Broer (2001) smatraju da se poštovanje ne odnosi samo na međusobno uvažavanje prisutnosti, nego i na prepoznavanje vještina i talenata koje druga osoba posjeduje i kojima doprinosi svakodnevnom radu. Brand (2004) ističe da pomoćnici u nastavi smatraju nužnim razumijevanje njihovih zadaća i odgovornosti jer se nerijetko događa da neki pomoćnici, na inicijativu učitelja, preuzimaju dio njihovih odgovornosti koje im formalno ne pripadaju pa se tako može dogoditi da pomoćnik u nastavi podučava učenika s posebnim edukacijskim potrebama cijeloj nastavnoj jedinici. Takva praksa jasno pokazuje da učitelj nedovoljno poznaje ulogu pomoćnika te ga ne poštuje kao takvog.

Jasne uloge čine treći aspekt profesionalnosti i odnose se na specifična očekivanja i zadaće. Na aspekt jasnih uloga i očekivanja utječe *hijerarhija odnosa, formalna očekivanja i neformalna očekivanja* (Brand, 2004). Hijerarhija odnosa u sebi sadrži koncept autoriteta koji se odnosi na pitanje: *Tko najbolje poznaje učenika s posebnim edukacijskim potrebama, učitelj ili pomoćnik u nastavi?* Često je slučaj da su pomoćnici ti koji najbolje poznaju individualne potrebe učenika s posebnim edukacijskim potrebama zbog čega je njihovo znanje poželjno koristiti u formiranju individualnog plana i programa. Prema Brand (2004), pomoćnici na hijerarhiju u odnosu učitelj – pomoćnik u nastavi gledaju pozitivno jer im omogućava predviđanje i razumijevanje cjelokupnog funkcioniranja škole i smatraju da je ona nužna, dok ju učitelji vide kao nepoželjnu jer smatraju da negativno utječe na odnos. Takvo mišljenje je konzistentno s literaturom i nalazima istraživanja koja potvrđuju otpor učitelja prema preuzimanju uloge supervizora pomoćnika u nastavi (Riggs i Mueller, 2001; Harris, 2002 prema Brand, 2004). Aspekt jasnih uloga ne možemo samo gledati kroz prizmu hijerarhije odnosa, nju čine formalno i neformalno definirana očekivanja (Brand, 2004). Kada govorimo o *formalnim očekivanjima*, poteškoće koje se javljaju u odnosu učitelj – pomoćnik u nastavi često proizlaze iz neznanja učitelja i pomoćnika o istima. Kako bi se one spriječile, prema Brand (2004),

poželjno je na razini škole formirati dokument koji sadrži jasan opis posla pomoćnika u nastavi. On može ujedno služiti kao vodič za učitelje i pomoćnike. Također je potrebno opisati ulogu, odnosno odgovornosti učitelja kojem je dodijeljen pomoćnik u nastavi. Takvim pristupom su već na samom početku postavljeni dobri temelji odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi. On se dalje nadograđuje *neformalnim očekivanjima* koja učitelj postavlja pred pomoćnika, a ona se mogu odnositi, primjerice na pravila odijevanja, izbjegavanje kašnjenja na posao i sl. Svaka osoba, s obzirom na svoj karakter, unosi posebnost u posao koji obavlja pa tako i učitelji. Na taj način se stvara specifičan kontekst i ozračje u učionici. Zato je važno da pomoćnik u nastavi na vrijeme bude upoznat s formalnim očekivanjima te da ima kapacitet prepoznati i prilagoditi se „nepisanim pravilima“ škole, odnosno razreda kojem je dodijeljen. Takvog pomoćnika u nastavi učitelji percipiraju kao kompetentnog i profesionalnog što pozitivno utječe na njihov odnos (Brand, 2004).

Thompson (2002) također navodi neke faktore, poput komunikacije, jasnih očekivanja i zajedničkog planiranja aktivnosti, koji utječu na uspostavljanje kvalitetnog odnosa između učitelja i pomoćnika u nastavi. Nalazi spomenute autorice su konzistentni s onima koje je predstavila Brand (2004) putem holističkog modela profesionalnosti. Osim toga, na učinkovitu suradnju može utjecati i učiteljeva inicijativa u preuzimanju uloge supervizora pomoćnika u nastavi (Brand, 2004). Iako se svakodnevno dodjeljivanje odgovornosti od strane učitelja odvija „u hodu“, odnosno usmenim putem, Thompson (2002) navodi da neki učitelji koriste i pisani oblik komunikacije, odnosno bilježnice ili liste u koje upisuju aktivnosti ili zadatke sukladne ciljevima u individualnom programu, a koje pomoćnik provodi u neposrednom radu s učenicom te po završetku o njima izvještava učitelja. Dok je u komunikaciji učiteljima od veće važnosti sadržaj koji se prenosi, pomoćnici veću pozornost pridaju načinu na koji se ona odvija. Važno im je da se njihovo mišljenje uzima u obzir te da im učitelj jasno ukaže na zadaće i odgovornosti kako bi se izbjegli eventualni nesporazumi (Thompson, 2002). Blalock (1991) smatra da je nužno održavanje redovitih sastanaka na dnevnoj ili tjednoj razini, ako učitelj i pomoćnik žele uspostaviti i održavati uspješnu suradnju. Iako pomoćnici također prepoznaju njihovu važnost, oni su više usmjereni na to koliko se njihovo mišljenje uzima u obzir prilikom timskog planiranja (Thompson, 2002). Posljednji faktor koji prema Thompson (2002) može nepovoljno utjecati na odnos učitelj – pomoćnik u nastavi je učiteljevo neprovođenje supervizije i evaluacija rada pomoćnika. Učitelji prema toj ulozi iskazuju otpor jer ona ne pripada u tradicionalno poimanje njihove uloge, nedovoljno su upoznati i pripremljeni za nju. O ovom aspektu će detaljnije biti riječ u poglavlju *Supervizija i evaluacija rada pomoćnika u nastavi*.

Slika 1: Holistički model profesionalnosti (Brand, 2004)

Morgan i sur. (2001) su temeljem fokus grupa učitelja i pomoćnika u nastavi nastojali steći uvid u prednosti i nedostatke suradnje i timskog pristupa. Prema sudionicima, a kako spomenuti autori navode, **prednosti** suradnje učitelja i pomoćnika su:

- Pomoćnik u nastavi, osim što radi neposredno s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama, pruža podršku i učenicima bez teškoća
- Suradnja omogućava veću razinu individualizacije u podučavanju, a metode podučavanja su bogatije
- Više prilika za podučavanje učenika metodom jedan na jedan
- Učitelj i pomoćnik u nastavi učenicima mogu služiti kao pozitivan model suradnje
- Učenici će češće tražiti pomoć u svladavanju nastavnog gradiva
- Učitelj i pomoćnik su jedno drugome izvor pomoći i podrške
- Suradnja omogućava bolje poznavanje specifičnih interesa i sposobnosti učenika

S druge strane, prema sudionicima istraživanja, **nedostaci** suradnje učitelja i pomoćnika su:

- Učenici u podučavanju mogu preferirati jednu osobu naspram druge
- Učiteljima je potrebno dodatno vrijeme za planiranje, superviziju i evaluaciju rada pomoćnika u nastavi
- Ako suradnja nije kvalitetna, individualne potrebe učenika neće biti zadovoljene na pravilan način
- Pomoćnik u nastavi može ometati rad nekih učenika
- Ako kvalitetna komunikacija izostaje, uloga pojedinog člana u timu će biti nejasna

Možemo zaključiti kako je priroda odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi doista složena i njegova analiza zahtijeva holistički pristup. Takav pristup objedinjuje mnogobrojne faktore koji determiniraju kvalitetu njihovog odnosa. Iako najvažniji utjecaj na odnos ima edukacija, jasne uloge i očekivanja i podrška stručne službe škole, ne smijemo pridati veću važnost nekim faktorima naspram drugih. Svi navedeni čine odnos učitelja i pomoćnika, a izostanak jednog ili više njih se može negativno odraziti na kvalitetu odnosa i posljedično na zadovoljenje individualnih potreba učenika. U Republici Hrvatskoj edukacija učitelja i pomoćnika u nastavi sustavno još uvijek nije uređena, a upravo je ona jedan od prethodno navedenih faktora koji determiniraju odnos. O tome što uopće sadrži edukacija učitelja i pomoćnika te zašto je ona važna će biti govora u slijedećim potpoglavljima.

1.3.1. Edukacija učitelja o pomoćnicima u nastavi

U posljednjih nekoliko desetljeća inkluzivna filozofija mijenja tradicionalno poimanje uloge učitelja te od njih danas zahtijeva posjedovanje znanja i vještina koje im omogućuju uspješno podučavanje učenika, ali i učinkovito rukovođenje pomoćnicima u nastavi (Pickett, 1997). Svakodnevno planiranje nastavne jedinice i aktivnosti, praćenje i procjenjivanje učenikovog napretka i obrazovnih potreba, rukovođenje razredom, suradnja s ostalim stručnjacima i roditeljima zahtjeva sustavno planiranje i dobre organizacijske vještine. S obzirom na navedene funkcije posljedično je sve manje vremena za direktno podučavanje i zadovoljenje individualnih potreba učenika. Svaki učenik zaslužuje punu pozornost učitelja, a kada se radi o učeniku s posebnim edukacijskim potrebama zahtjev u zadovoljenju njegovih potreba je još veći. Upravo pomoćnici u nastavi učiteljima pružaju podršku u izvršenju svakodnevnih zadataka. No, da bi učitelji tu podršku u potpunosti iskoristili, i na prikladan način, potrebno ih je educirati o ulozi pomoćnika u nastavi u inkluzivnoj školi i pružiti potrebne alate kojima će uspostaviti i održavati kvalitetnu suradnju.

Pickett (1997) naglašava kako se edukacija učitelja mora oblikovati tako da im u konačnici pruži bolje razumijevanje njihove i pomoćnikove uloge, pripremi za uspješnu suradnju s pomoćnikom u nastavi te njegovu superviziju i evaluaciju. Važno je da se u konačnici osjećaju kompetentno za uspješnu integraciju odrasle osobe u razrednu okolinu. Wallace, Shin, Bartholomay i Stahl (2001) su identificirali sedam preduvjeta potrebnih za učiteljevu uspješnu suradnju s pomoćnikom u nastavi i superviziju njegovog rada. Ti preduvjeti mogu predstavljati temelj formalne edukacije učitelja, a uključuju slijedeće:

1. **komunikacija** – zahtijeva međusobno dijeljenje informacija o učenicima, jasan opis posla pomoćnika u nastavi i zadataka koje učitelj svakodnevno dodjeljuje pomoćniku
2. **planiranje** – uključuje organiziranje sastanaka za timsko planiranje nastavne jedinice i podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama
3. **podrška u radu pomoćnika u nastavi** – učitelj pruža podršku pomoćniku i svakodnevno daje povratne informacije o učinkovitosti njegovog rada
4. **učitelj kao model** – pomoćnik modelira onakav odnos prema radu kakav učitelj svakodnevno iskazuje; stoga je važno da su učitelji, u suradnji s pomoćnicima, svjesni vlastitog utjecaja na pomoćnikov odnos prema radu i učenicima

5. **zastupanje pomoćnika u nastavi** – učitelj se zalaže za formalno obrazovanje pomoćnika i svakodnevno informira stručne suradnike škole, ostale učitelje i roditelje o njegovoj ulozi i zadaćama
6. **edukacija unutar razreda** – učitelj podupire razvoj pomoćnikovih vještina i stjecanje novih znanja unutar učionice (ona uključuje: jasan opis uloga i zadaća učitelja i pomoćnika, upoznavanje sa školom i svim njenim osobljem, formalnim i neformalnim pravilima, informiranje pomoćnika o učiteljevoj „filozofiju podučavanja“ i pravilima ponašanja unutar razreda)
7. **rukovođenje pomoćnikom u nastavi** – uključuje učiteljevo održavanje pozitivne interakcije s pomoćnikom u nastavi kroz svakodnevnu evaluaciju njegova rada i pružanje podrške razvoju njegovih kompetencija

Učilište za obrazovanje odraslih IDEM je trenutno jedina organizacija nevladinog sektora koja putem radionica nastoji educirati učitelje o pomoćnicima u nastavi i timskom pristupu. Polaznici radionice se tako upoznaju s principima suradnje i načinom djelovanja tima u praćenju potreba učenika, organiziranju potpore učenicima, izradi programa i drugim pitanjima važnim za učinkovito funkcioniranje odgojno/obrazovne ustanove (Edukacije za učitelje/nastavnike i stručne suradnike osnovnih i srednjih škola, 2017). Nažalost, ovakav oblik profesionalnog usavršavanja za učitelje još uvijek nije obavezan što nepovoljno utječe na cjelokupnu situaciju u obrazovnom sustavu. Dok tu razinu ne dostignemo, jedino nam preostaje kontinuirano osvještavanje obrazovnih stručnjaka o njegovoj važnosti.

1.3.2. Edukacija pomoćnika u nastavi

Prema Jones i sur. (2012) u osposobljavanju i profesionalnom razvoju pomoćnika u nastavi je važno pozornost usmjeriti prema onim znanjima i vještinama za koje se očekuje da ih pomoćnik iskazuje u svakodnevnom radu s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama, učiteljem i ostalim zaposlenicima škole te roditeljima učenika s teškoćama. Teme koje obuhvaćaju osposobljavanje i profesionalni razvoj pomoćnika u nastavi moraju uključiti njegovu jasno definiranu ulogu, odgovornosti i očekivanja (Jones i sur., 2012). Nužno je da znanja i vještine stječu u području osnovnih strategija podučavanja, vještina opservacije i procjene ponašanja, pružanja podrške u ponašanju učeniku s posebnim edukacijskim potrebama te vještina komunikacije s učenicima, učiteljima i roditeljima (Pickett, 1997). Prema Likins

(2002) edukacija pomoćnika u nastavi mora biti sistematično planirana, kontinuirana i sustavno nadograđivana na prethodno usvojena znanja.

U Hrvatskoj se program osposobljavanja za pomoćnika u nastavi provodi u Učilištu za obrazovanje odraslih IDEM. Postoje dvije kategorije osposobljavanja. Jedna uključuje uvođenje u rad pomoćnika u nastavi u trajanju od 20 sati. Njome se polaznici upoznaju s osnovnim pojmovima, odgojno obrazovnim potrebama učenika s teškoćama, odgojno obrazovnom inkluzijom, oblicima inkluzivne potpore u hrvatskom školstvu, pravima učenika s teškoćama. Također se upoznaju sa specifičnostima pristupa poučavanju učenika s teškoćama, razvijaju metode pružanja podrške u odgojno obrazovnom procesu te razvijanju socijalnih vještina učenika s teškoćama (Edukacije za pomoćnike u nastavi, 2017). Druga kategorija, pod nazivom *Program osposobljavanja za obavljanje poslova pomoćnika u nastavi u radu s djecom s teškoćama*, je strukturirana kroz 90 sati teorijske nastave, 24 sata vježbi i 104 sata praktične nastave. Njome se polaznici upoznaju s temeljnim principima odgojno-obrazovnog uključivanja, školskom organizacijom, sustavima i procedurama, osnovama razvoja djeteta i učenja, komunikacijom u školi i podrškom u učenju. Usvajaju temeljne strategije poučavanja pismenosti, matematike i primjene ICT tehnologije kao i vještine potrebne za pružanje adekvatne podrške u ponašanju (Učilište za obrazovanje odraslih IDEM, 2012).

Edukacije posebno usmjerene na učitelje i posebno na pomoćnike u nastavi, u konačnici, same po sebi nisu dovoljne kako bi njihov odnos i timski rad bio učinkovit (Jones i sur., 2012). Važno je osigurati radionice za učitelje i pomoćnike u nastavi koje će se posebno usmjeriti prema unapređivanju njihovog timskog rada. Da bi on bio uspješan važno je da jedno drugo percipiraju kao partnera unutar učionice. Prema Jones i sur. (2012), nekoliko je ključnih odrednica koje bi trebale biti integrirane u tzv. zajedničke radionice ili treninge, a one uključuju: razumijevanje da učitelj i pomoćnik djeluju kao tim koji dijeli iste ciljeve, identificiranje jakih strana i specifičnih karakteristika svakog člana tima, razvoj komunikacijskih vještina i jasno definiranje očekivanja koje svaki član tima ima jedno za drugo. Naravno, ovakav oblik edukacije će biti učinkovit onoliko koliko su obje strane tima spremne na cjeloživotno učenje i razvoj.

1.3.3. Supervizija i evaluacija pomoćnika u nastavi

Obzirom na potrebu cjeloživotnog učenja svih djelatnika u sustavu obrazovanja, supervizija kao oblik učenja za stjecanje novih profesionalnih i osobnih uvida kroz vlastito iskustvo ima važnu ulogu u razvoju školstva općenito, pa tako i u razvoju inkluzivne škole. Ona pomaže stručnjacima da integriraju praktična iskustva s teorijskim znanjima. Osim toga, njome stručnjaci dolaze do vlastitih rješenja problema s kojima se susreću u radu, djelotvornije se nose sa stresom i pomoću nje izgrađuju svoj profesionalni identitet (Igrić, 2015).

Inkluzivno obrazovanje koje uvodi pomoćnika u nastavi u redovan sustav odgoja i obrazovanja pretpostavlja superviziju i evaluaciju njegovog rada. Takva novina se ne uklapa u tradicionalno poimanje uloge učitelja stoga su potrebne temeljne promjene u načinu na koji učitelji promišljaju o njoj. Nažalost, budući učitelji putem formalnog obrazovanja ne stječu potrebna znanja i alate koji im omogućuju kvalitetno rukovođenje, superviziju i evaluaciju pomoćnika u nastavi. Stoga nije neuobičajeno da ih mnogobrojni još uvijek stječu neformalno, odnosno proučavanjem literature i kroz neposredni rad s pomoćnikom. Morgan i sur. (2001) ističu kako se supervizija i evaluacija pomoćnika u nastavi provodi neformalno, temelji na zadovoljenju učenikovih individualnih potreba i tome koliko je uspješan u iskazivanju usvojenog znanja, a ne na pomoćnikovim vještinama i znanjima. Isti autori navode da se povratne informacije o učinkovitosti rada učitelji daju neformalno i prema potrebi, odnosno na povremenu inicijativu pomoćnika.

Svrha i cilj supervizije je da pomoćnicima omogući rad unutar jasno određenih pravila i standarda, potiče njihov profesionalni napredak i razvoj vještina, unaprijedi učinkovitost nastavnog programa te da podrška koju pruža bude usklađena s obrazovnim potrebama učenika. Prema Igrić (2015) cilj supervizije je razvijati i socijalne kompetencije kako bi se pomoćnicima u nastavi omogućilo lakše prepoznavanje i razumijevanje osjećaja, misli, ponašanja i potreba drugih, kako djece s teškoćama, tako i njihovih vršnjaka te pružiti odgovarajući potporu, unaprijediti komunikacijske vještine davanja i primanja informacija bez prosuđivanja i procjenjivanja te razvijati sposobnost prilagodbe novim okolnostima. Nužno je da pomoćnici svakodnevno dobivaju povratne informacije o svojoj radnoj učinkovitosti. Poželjno je da supervizija pomoćnika bude češća u prvih nekoliko mjeseci od njegova zaposlenja te da nakon početnog perioda pomoćnik dobije pisanu evaluaciju rada koja se temelji na njegovom jasnom opisu posla (Pickett, 1997). Osim toga, važno je da učitelji razumiju proces supervizije koja uključuje svakodnevnu opservaciju i dokumentaciju i evaluacije odnosno pružanja povratnih

informacija pomoćniku u vidu njegovih jakih i slabih strana, praćenja uputa, vještina komunikacije, odnosa prema radu, upravljanja vremenom, organizacijskih vještina, sposobnosti prihvaćanja kritike i prijedloga, inicijative i snalažljivosti, odnosa prema učenicima i pouzdanosti (ATA, 2000). Cilj evaluacije nije kritika, nego unapređenje pomoćnikove učinkovitost u radu i profesionalni razvoj. Pritom je važno voditi računa o utvrđivanju vještina koje će se evaluirati, one moraju biti mjerljive i jasno definirane, kako učitelju tako i pomoćniku. U konačnici, Pickett, Vasa i Steckleberg (1993) ističu da evaluacija ne bi smjela biti usmjerena samo prema pomoćniku, nego i učitelju, odnosno tome koliko je uspješan u korištenju pomoćnika u nastavi kao oblika podrške. Spomenuti autori predlažu da u evaluaciju treba uključiti i procjenu učinkovitosti tima učitelj – pomoćnik u nastavi.

Supervizija u odgoju i obrazovanju je široko i izazovno područje koje zahtjeva posebnu pozornost. O njoj, nažalost, još uvijek govorimo u teoriji i istraživanja koja se bave ovim područjem su rijetka ili ne postoje. Bez obzira, ovu problematiku je važno isticati kako bi se u budućnosti provodila u skladu s postavljenim standardima. Ne smijemo zaboraviti da učitelj i pomoćnik nisu jedine karike u superviziji i evaluaciji, neizostavnu podršku u njenom provođenju ima ravnatelj, stručna služba škole i mobilni stručni tim. Jedino će na taj način ispuniti svoju svrhu i cilj, a ona je pružanje najkvalitetnije i najprimjerenije podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama.

2. CILJ I ISTRAŽIVAČKA PITANJA

Cilj ovog istraživanja je dobiti uvid u način na koji učitelji trenutno doživljavaju svoj odnos s pomoćnikom u nastavi, odnosno kakvo je njihovo dosadašnje iskustvo te koje potrebne preduvjete oni prepoznaju za uspješnu i kvalitetnu suradnju u cilju maksimalne podrške učeniku s teškoćama u razvoju.

U skladu s navedenim ciljem, postavljena su istraživačka pitanja:

1. Kako učitelji razredne nastave percipiraju svoj odnos s pomoćnicima u nastavi?
2. Kako učitelji razredne nastave promišljaju potrebne preduvjete za uspješan i kvalitetan odnos s pomoćnicima u nastavi?

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

S obzirom na postavljeni cilj istraživanja i istraživačka pitanja koja iz njega proizlaze, u ovom istraživanju korišten je kvalitativni pristup prikupljanja podataka. Mejovšek (2008) navodi osnovno polazište kvalitativne metodologije, a to je potpunije shvaćanje i dublje razumijevanje socijalne interakcije u prirodnom socijalnom kontekstu. Slične značajke kvalitativne metodologije naglašavaju i drugi autori, a to su interpretativnost (fokus na razumijevanju načina na koji ljudi interpretiraju i daju smisao svojem doživljavanju svijeta u kojem žive) i prirodnost (proučavanje socijalnih fenomena u njihovom prirodnom okruženju). Istraživački proces uključuje sedam faza: istraživač kao subjekt, teoretske paradigme i strategije istraživanja, metode prikupljanja i analize podataka te vještina interpretacije i prezentacije rezultata (Jeđud, 2008). Kvalitativni pristup temelji se na novinama koje on donosi, doprinoseći na taj način razvoju spoznaja unutar društvenih znanosti. On u konačnici, nadopunjuje i obogaćuje znanost i praksu.

3.1. Sudionici istraživanja

U kvalitativnim istraživanjima odabir sudionika se provodi namjernim uzorkovanjem kojim se ciljano uključuju najinformativniji ispitanici, tj. oni koji imaju najviše iskustva s predmetom istraživanja (Miles i Huberman, 1994). S obzirom da je cilj ovog istraživanja dobiti uvid u perspektivu učitelja o njihovom odnosu s pomoćnicima u nastavi, postavljeno je nekoliko kriterija prilikom odabira sudionika:

1. Učitelji imaju iskustvo suradnje s pomoćnicima u nastavi
2. Učitelji podučavaju u razrednoj/predmetnoj nastavi
3. Osnovna škola se nalazi na području grada Zagreba

Način na koji su sudionici bili pozvani u istraživanje je bio slanjem molbe za provođenjem istraživanja ravnateljici OŠ Trnjanska. Škola već duži period surađuje s Edukacijsko-rehabilitacijskim fakultetom kao vježbaonica za studente. Nakon što je ravnateljica primila molbu i odobrila provođenje istraživanja, informativnim letkom je obavijestila sudionike o istraživanju te ih zamolila na odaziv za sudjelovanje. Nakon odaziva sudionika je započeo proces dogovora oko termina održavanja grupnog intervjua. Obzirom na teškoće prilikom dogovora grupnih intervjua, u istraživanje sam, kao jednu grupu sudionika,

uspjela uključiti samo učitelje razredne nastave. Stoga je od planirana dva grupna intervjua, proveden samo jedan.

Također, za potrebe ovog istraživanja je kreiran sporazum istraživača i sudionika istraživanja koji je predstavljen sudionicima prije samog provođenja intervjua. Ispitanice su se kroz sporazum upoznale sa svojim pravima i onime što ih očekuje tijekom provođenja fokus grupnog intervjua. Nakon što su ga pročitale i izrazile svoju suglasnost, potpisali su sporazum, a zatim i pisanu suglasnost za sudjelovanje u istraživanju. Sporazum istraživača i sudionika (Prilog 2) se nalazi u prilogima ovog rada.

Kako bi se stekao bolji uvid u dosadašnje iskustvo i suradnju učiteljica s pomoćnicima u nastavi za ovo istraživanje je kreiran kratak upitnik koji su sudionice ispunile nakon provedbe grupnog intervjua. Pitanja oblikovana u upitniku su slijedeća: (1) Koliko dugo se profesionalno bavite podučavanjem?, (2) S koliko pomoćnika u nastavi ste do sada surađivali?, (3) Jeste li prošli edukaciju/seminar u kojem ste bili upoznati s radom pomoćnika u nastavi i njegovom ulogom u obrazovnom sustavu?, (4) Je li pomoćnik u nastavi prošao edukaciju koja mu je dala kompetencije za rad s učenikom s posebnim obrazovnim potrebama? i (5) Razmislite o idealnom pomoćniku u nastavi, koje karakteristike on posjeduje?

Sudionica K navodi da se profesionalno bavi podučavanjem tri godine i do sada je surađivala s dva pomoćnika u nastavi koji nisu prošli edukaciju. Sudionica nije prošla edukaciju/seminar o pomoćnicima u nastavi, a karakteristike koje smatra poželjnima kod pomoćnika u nastavi su: educiran, komunikativan, susretljiv, suradljiv, mora voljeti svoj posao i biti predan poslu.

Sudionica I navodi da se profesionalno bavi podučavanjem 27 godina i do sada je surađivala s 12 pomoćnika u nastavi od kojih su neki prošli edukaciju. Sudionica je prošla edukaciju o pomoćnicima u nastavi, a karakteristike koje smatra poželjnima kod pomoćnika u nastavi su: educiranost, empatičnost, spremnost na suradnju, pristupačnost i sposobnost da prihvati kritiku.

Sudionica P navodi da se profesionalno bavi podučavanjem 10 godina i do sada je surađivala s jednom pomoćnikom u nastavi. Nije prošla edukaciju o pomoćnicima u nastavi, a od karakteristika koje smatra poželjnima kod pomoćnika u nastavi navodi samo da mora biti educiran na području odgoja i obrazovanja. Četvrta sudionica nije ispunila navedeni upitnik.

3.2. Metoda istraživanja

Odabrana skupina ispitanika je jedini izvor podataka o ovoj temi i temeljem toga je korištena metoda fokus grupnog intervjua. Fokus grupa je metoda prikupljanja podataka koju određuje grupna situacija u kojoj je najviše do 8 sudionika uključeno u razgovor koji vodi jedna osoba koja potiče i moderira raspravu, te jedna osoba koja opservira. Cilj fokus grupne diskusije je proizvesti relevantne ideje i informacije o propitivanom u okviru definiranog cilja istraživanja i istraživačkih pitanja (Milas, 2005). U njoj je naglasak na interakciji između sudionika koji potiču jedni druge na donošenje zaključaka o propitivanoj temi (Ajduković i Urbanc, 2011), a koju moderira sam istraživač odnosno on započinje diskusiju postavljanjem pitanja te ju usmjerava na ključna pitanja vezana uz cilj istraživanja i istraživačka pitanja.

S obzirom na cilj i istraživačka pitanja, u ovom istraživanju su oblikovana slijedeća pitanja za fokus grupni intervju:

1. Istraživačko pitanje: „Kako učitelji razredne nastave percipiraju svoj odnos s pomoćnicima u nastavi?“

- a) *Koje odgovornosti i zadaće dodjeljujete pomoćniku u nastavi s kojim trenutno surađujete?*
- b) *Koji aspekti odnosa s pomoćnikom u nastavi Vam zadaju najviše poteškoća i prepreka?*
- c) *Na koji način navedene poteškoće i prepreke nastojite riješiti?*
- d) *Koji aspekti odnosa s pomoćnikom su za Vas pozitivni i nagrađujući?*
- e) *Evaluirate li svoj odnos s pomoćnikom u nastavi? Ako da, kako?*
- f) *Na koji način odnos s pomoćnikom u nastavi utječe na Vaš profesionalni razvoj (znanja i vještine)?*
- g) *Koje savjete biste dali učitelju koji prvi puta surađuje s pomoćnikom u nastavi?*

2. Istraživačko pitanje: „Kako učitelji razredne nastave promišljaju potrebne preduvjete za uspješan i kvalitetan odnos s pomoćnicima u nastavi?“

- a) *Što je sve potrebno poduzeti i koje uvjete zadovoljiti da se Vaš odnos s pomoćnikom u nastavi unaprijedi?*

Nakon što je fokus grupni intervju proveden, sudionice su na e-mail adresu dobile kratak upitnik kojem je cilj bio dobiti uvid u njihov kontekst zaposlenja i kompetencija, odnosno prikupiti informacije o tome koliko dugo se bave podučavanjem, s koliko pomoćnika u nastavi su do sada surađivale, jesu li prošle edukaciju/seminar o pomoćnicima u nastavi i njihovoj ulozi u obrazovnom sustavu. Također, važno je bilo prikupiti podatak je li pomoćnik u nastavi s kojim trenutno surađuju prošao stručnu edukaciju te da navedu pet poželjnih karakteristika pomoćnika u nastavi.

3.3. Postupak prikupljanja podataka i etički aspekti istraživanja

Planiranje provedbe istraživanja je trajalo nekoliko tjedana. U početnoj fazi je naglasak bio na proučavanju literature kako bi se što bolje upoznala problematika istraživanja. Također, u početnoj fazi je formiran i teorijski koncept istraživanja koji je predstavljao dobro postavljene okvire unutar kojih su utvrđena istraživačka pitanja i cilj istraživanja. Daljnjim tijekom planiranja istraživanja je izrađen protokol za bilježenje dojmova tijekom provođenja fokus grupnog intervjua kao i sporazum između istraživača i sudionika istraživanja. Na temelju dosadašnje literature, odnosno istraživanja koja su se bavila temom odnosa učitelja i pomoćnika u nastavi su sastavljena pitanja za sudionike fokus grupnog intervjua.

U planiranju istraživanja bile su predviđene dvije fokus grupe odnosno dvije skupine sudionika, učitelji razredne nastave i učitelji predmetne nastave. No, zbog poteškoća prilikom same organizacije i provedbe učitelji predmetne nastave su isključeni iz istraživanja. S obzirom na ishod, provedena je samo jedna fokus grupa s učiteljima razredne nastave.

Nakon kontaktiranja ravnateljice OŠ Trnjanska i dogovora oko termina dolaska istraživača u školu, istraživanje je provedeno u jednom susretu. Mjesto održavanja fokus grupe je bila knjižnica škole. Prostorija je bila dobro osvijetljena i prozirna. Ometajući faktori poput mobitela su bili isključeni. S obzirom na to da se prostorija knjižnice nalazila tik pored učionica u kojima se održavala nastava, za vrijeme odmora se mogao čuti razgovor učenika i buka koju su proizvodili na hodnicima. To je bio jedan ometajući faktor na koji istraživač nije mogao uvelike utjecati. No bez obzira, intervju u trajanju od 50 minuta je proveden uspješno. Prije samog početka intervjua, istraživač se ukratko predstavio sudionicama te ih još jednom upoznao s ciljem ovog istraživanja. Također, sudionice su pročitale i potpisale sporazum istraživača i sudionika istraživanja.

Atmosfera tijekom fokus grupnog intervjua je bila veoma pozitivna i dinamična. Grupa se sastojala od četiri učiteljice. S obzirom na dob, radno iskustvo i suradnju s pomoćnicima u nastavi grupa je bila heterogena. Neke od učiteljica su već sudjelovale u ovakvoj vrsti istraživanja, a neke sudionice po prvi puta. Već na samom početku grupnog intervjua su djelovale veoma opušteno i spremno na razgovor. Nijedna od sudionica nije pokazivala nelagodu zbog toga što se razgovor snima. Jedna sudionica tijekom istraživanja nije pokazivala velik interes i motivaciju za sudjelovanjem. Davala je veoma kratke i površne odgovore te se uglavnom slagala s onime što su ostale sudionice govorile, unatoč inicijativi i poticanju istraživača na veće sudjelovanje. Sudionice su odgovorile na sva pitanja koja su bila predviđena protokolom.

Tijekom postavljanja pitanja istraživač je skoro svako pitanje dodatno pojašnjavao, a na neka navodio i primjer kako bi potaknuo sudionice na dublje promišljanje u cilju izbjegavanja površnih odgovora. S obzirom da su neki odgovori sudionica bili primjeri iz prakse koji su u određenom segmentu bili i emotivno obojani, istraživač je u komunikaciji nastojao pokazati razumijevanje situacije u kojoj su se sudionice našle. Primjer takvog odgovora je istraživač dobio na pitanje poteškoća i prepreka u odnosu s pomoćnikom u nastavi. To pitanje je ujedno bilo i ono koje je najviše potaklo učiteljice na međusobnu raspravu jer su se dotakle edukacije pomoćnika u nastavi. Sudionice su najviše poteškoća imale u davanju odgovora na pitanje vezano uz utjecaj pomoćnika na njihov profesionalni razvoj i napredak, dok na pitanje vezano uz evaluaciju odnosa s pomoćnikom u nastavi nisu dobiveni konkretni odgovori osim da ona ne postoji.

Sudionice su tijekom cijelog istraživanja bile realne u odgovorima na pitanja i nije bilo velikih digresija koje su odvlačile pozornost s intervjua i teme istraživanja. Sam tijekom razgovora je najmlađu sudionicu potaknuo na promišljanje i postavljanje pitanja ostalim učiteljicama koja su bila vezana uz zakonsku osnovu po kojoj se pomoćnici u nastavi zapošljavaju što je istraživača navelo na razmišljanje da su neki učitelji još uvijek nedovoljno upoznati sa svim aspektima i osnovama po kojima se pomoćnik u nastavi dodjeljuje učeniku s posebnim obrazovnim potrebama.

U planiranju provedbe istraživanja bio je predviđen kratak upitnik koji su sudionice trebale ispuniti olovkom prije samog početka fokus grupe. No, upitnike je istraživač poslao na mail adresu sudionica nakon provedenog istraživanja jer nije bio u mogućnosti taj dan donijeti ih u printanom obliku.

Nakon provedenog intervjua, istraživač je još kratko proveo vrijeme u neformalnom razgovoru sa sudionicama te se zahvalio na odvojenom vremenu i pristanku na sudjelovanje u istraživanju. Dojmovi o provedenom istraživanju zabilježeni su u protokolu za bilježenje podataka koji je bio osmišljen za potrebe istraživanja.

Provedeno istraživanje u svojoj fazi planiranja, provedbe i prikazivanje rezultata slijedi načela Etičkog kodeksa Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (Odbor za znanost i etiku u visokom obrazovanju, 2006). Poseban naglasak u ovom istraživanju usmjeren je na poštivanje članka 2 ovog kodeksa u dijelu kojim se ističe kako se „rezultati znanstvenih istraživanja, prikupljaju u skladu s najvišim standardima etičke i znanstvene prakse, poštujući najviše tehničke standarde“ te kako se podrazumijeva da „prikazani rezultati istraživanja u bilo kojem obliku dosljedno odgovaraju provedenim istraživanjima te ni u najmanjoj mjeri ne postoji izmišljanje, krivotvorenje ili plagiranje podataka, rezultata, ideja, postupaka ili riječi u postupcima predlaganja, provođenja, revizije ili prikazivanja istraživanja“ (Odbor za znanost i etiku u visokom obrazovanju, 2006, str. 1-2), također, posebna se briga u istraživanju vodila o zaštiti ispitanika „pri tome je potrebno jamčiti dragovoljno sudjelovanje svih ispitanika, povjerljivost, tajnost i anonimnost podataka o ispitanicima te povoljan omjer boljitka/rizika za ispitanike“. (Odbor za znanost i etiku u visokom obrazovanju, 2006, str.3).

4. KVALITATIVNA ANALIZA PODATAKA

U ovom istraživanju je korištena kvalitativna tematska analiza podataka. Tematska analiza je metoda koja pronalazi, analizira i izvještava o različitim temama koji se pojavljuju u dobivenim podacima, odnosno izjavama sudionika (Braun i Clarke 2006). Odabrana vrsta tematske analize je bila realistička metoda jer upravo ona govori o iskustvima, značenjima, doživljajima i stvarnosti sudionika (Braun i Clarke, 2006). Također, ona je i teoretska, polazi „odozgo prema dolje“ što bi značilo da polazimo od teorijskih pretpostavki prema podacima pa teme proizlaze iz istraživačevog teoretskog interesa koji naposljetku određuje analitički okvir. Nadalje, korištena je latentna tematska analiza što zapravo znači da značenje tražimo izvan onoga što su nam ljudi rekli pokušavajući tako razumjeti zašto ljudi misle i govore na određen način (Braun i Clarke, 2006, str. 13).

Primjer tijeka kvalitativne analize podataka bit će prikazan na temelju fokus grupnog intervjua provedenog s učiteljicama razredne nastave u odnosu na prvo istraživačko pitanje. Kvalitativna analiza drugog istraživačkog pitanja nalazi se u prilogu rada (Prilog 1).

4.1. Kvalitativna analiza grupnog intervjua

U ovom poglavlju slijedi primjer tijeka kvalitativne analize podataka za prvo istraživačko pitanje na osnovi fokus grupnog intervjua provedenog s učiteljicama razredne nastave.

1. Istraživačko pitanje: „Kako učitelji razredne nastave percipiraju svoj odnos s pomoćnicima u nastavi?“			
Koji aspekti odnosa s pomoćnikom u nastavi Vam zadaju najviše poteškoća i prepreka?			
Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	Tema
<p>„Ako nam dođe kao pomoćnik, odnosno asistent, netko tko je nekog drugog profila onda mi ustvari imamo određenih problema. Dok takvog asistenta uopće uvedemo u ono što mi od njega očekujemo.</p> <p>Ukoliko pomoćnik u nastavi nikada nije bio u razredu i nije znao što treba raditi onda tu i mi kao učitelji imamo velikih poteškoća.“</p>	<p>Pomoćnici u nastavi koji nisu pedagoškog usmjerenja.</p> <p>Vrijeme potrebno za upoznavanje takvog pomoćnika u nastavi s načinom rada.</p> <p>Nedostatak iskustva i znanja pomoćnika u nastavi se negativno odražava na kvalitetu suradnje s učiteljem.</p>	<p>Pomoćnici u nastavi koji nisu pedagoškog usmjerenja zahtijevaju dulje vrijeme pripreme i prilagodbe na rad uslijed nedostatka znanja i iskustva.</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Nedovoljne kompetencije pomoćnika u nastavi</p>

<p>„Asistenticu nikako nisam mogla naučiti da mora tiho raditi, da mora šaptati sa svojim učenikom kojem pomaže nego je ona cijelo vrijeme bila bučnija čak od mene. To mi je stvaralo nervozu.“</p>	<p>Primjer kada učiteljica nije uspjela pomoćnika u nastavi podučiti tihom radu s učenikom s posebnim obrazovnim potrebama.</p>	<p>Nemogućnost učiteljice da uspostavi ugodnu radnu atmosferu s pomoćnikom u nastavi</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Nedovoljno razvijene vještine rukovođenja pomoćnikom u nastavi</p>
<p>„Evo ja osobno sa svojom asistenticom ne komuniciram... ona je taj tip osobe koja je povučena, sramežljiva i stidljiva.“</p>	<p>Izostanak komunikacije između učitelja i pomoćnika u nastavi zbog karakternih osobina pomoćnika u nastavi.</p>	<p>Izostanak komunikacije između učitelja i pomoćnika u nastavi Karakterne osobine pomoćnika u nastavi (povučenost, sramežljivost)</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Nedostatak komunikacije uslijed karakternih osobina pomoćnika u nastavi (povučenost, sramežljivost)</p>
<p>„Asistent dobije neki sigurniji posao, stalni... i te promjene stalne asistenata u jednoj godini smatram da nisu dobre za dijete, razred i učitelja.“</p>	<p>Česti odlasci i izmjene pomoćnika u nastavi tijekom jedne školske godine što nepovoljno utječe na suradnju i odnose unutar razreda.</p>	<p>Česte izmjene pomoćnika u nastavi unutar jedne školske godine.</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Česte izmjene pomoćnika u nastavi</p>
	<p>Pomoćnik u nastavi unutar jednog dana</p>	<p>Nedovoljan broj pomoćnika na broj</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU</p>

<p>„Evo, još jedan problem: međusobno posuđivanje asistenata.“</p>	<p>pruža podršku većem broju učenika u više razreda.</p>	<p>učenika s posebnim obrazovnim potrebama unutar škole.</p>	<p>Nedovoljan broj pomoćnika u nastavi</p>
<p>„Asistenti koji dođu u našu školu nemaju vođu koji će im reći što se od njega očekuje.“</p>	<p>Pomoćniku u nastavi pri dolasku u školu nije dodijeljen stručni koordinator koji ga upućuje u posao.</p>	<p>Škola nema stručnog koordinatora za pomoćnike u nastavi.</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Izostanak podrške stručnog koordinatora škole</p>
<p>„Recimo, imaš asistenta u razredu s kojim je tebi dovoljna neverbalna komunikacija da ide... Imaš asistenata kojem moraš doslovno reći: „Ajmo sad, idemo mu uvećat crte“ ili „Daj ti sad pripazi na ostatak razreda dok ja to napravim s djetetom“ ili „Ti to napravi djetetu“. Ti baš to moraš reći. To ovisi opet od slučaja do slučaja, odnosno koga dobiješ u tom trenutku za asistenta, a to ne biraš.“</p>	<p>Dio pomoćnika u nastavi ima kapacitet prepoznati koji zadatak je u određenom trenutku potrebno izvršiti bez direktnog vođenja, dok je preostalima potrebno direktno vođenje što stvara prepreku prema učinkovitoj suradnji.</p> <p>Učitelju nije pružena mogućnost odabira najprikladnijeg pomoćnika u nastavi.</p>	<p>Postoje velike razlike u načinima suradnje učitelja i pomoćnika u nastavi uslijed pomoćnikovog kapaciteta da prepozna što se od njega očekuje u određenom trenutku.</p> <p>Nemogućnost sudjelovanja učitelja u odabiru pomoćnika u nastavi.</p>	<p>PREPREKA U ODNOSU Pomoćnikov kapacitet da prepozna što se od njega očekuje.</p> <p>Učitelj ne sudjeluje u odabiru pomoćnika u nastavi</p>

Koji aspekti odnosa s pomoćnikom su za Vas pozitivni i nagrađujući?			
Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	Tema
„Moram priznati da sam čak ja puno naučila od njih jer su oni koji su bili baš s Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta znali objasniti neke stvari.“	Učitelji uče od pomoćnika u nastavi o načinima rada s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama jer posjeduju adekvatna znanja i vještine.	Adekvatno educirani pomoćnici u nastavi pružaju učiteljima potrebna znanja za rad s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama.	POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Razmjena znanja i iskustva
„Ona može uskočit na način ako ja nešto moram kopirati ili nešto odraditi, a ona mora ostati s njima.“	Učitelj može pomoćnika u nastavi ostaviti s razredom dok mora obaviti neki posao izvan učionice.	Pomoćnik u nastavi je učitelju uvijek na raspolaganju kao kratkotrajna zamjena u ulozi učitelja	POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Pomoćnik u nastavi kao „ zamjenski autoritet “ učitelju
„Neke stvari (učenici) prije kažu asistentu... pa se neke stvari u principu počnu rješavati, otkriju kroz taj neki način.“	Pomoćnik u nastavi je posrednik između učitelja i učenika zbog čega se neki problemi u razredu prije otkriju i počnu rješavati.	Zahvaljujući pomoćniku problemi unutar razreda se brže otkriju i učitelj ih brže rješava.	POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Problemi među učenicima se brže otkrivaju i rješavaju.

<p>„Ne moram ja cijelo vrijeme biti iznad tog djeteta i svaki čas objašnjavati, pomagati mu, čitati pitanja pa objasniti možda na neki drugi način jer je ona tu koja ga cijelo vrijeme usmjerava i vodi kroz zadatke.“</p>	<p>Pomoćnik u nastavi je usmjeren na rad s učenicom s posebnim obrazovnim potrebama što učitelju omogućava rad s ostatkom razreda.</p>	<p>Učitelj zahvaljujući pomoćniku svoju pozornost može usmjeriti na podučavanje cijelog razreda.</p>	<p>POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Kvalitetna provedba nastavne jedinice s cijelim razredom</p>
<p>„Meni je dobro što dobijem feedback od asistentice ako me zanima kako sam nešto odradila kao nastavnu jedinicu...“</p>	<p>Ako ju zanima način na koji ne provela nastavnu jedinicu, učiteljica traži mišljenje asistentice</p>	<p>Pomoćnik u nastavi daje feedback o kvaliteti provedbe nastavne jedinice.</p>	<p>POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Povratna informacija o provedbi nastavne jedinice</p>
<p>„...i još će čak oni (učenici) koji su svjesni toga da ona pomaže...neki će doći do nje i pitat će je: Ajde i meni pomogni. To je isto velika pomoć, meni konkretno.“</p>	<p>Pomoćnik u nastavi ponekad pruža podršku i ostalim učenicima što učitelju olakšava svakodnevni rad.</p>	<p>Pomoćnik je izvor podrške i učenicima bez teškoća što učitelju olakšava svakodnevni rad.</p>	<p>POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Pružanje podrške ostalim učenicima</p>
<p>„Ja bi to pripremila to tako i tako pa bi nju pitala što ti misliš, je l' bi mu to bilo dobro. Pošto je asistent bio</p>	<p>Učiteljica traži mišljenje pomoćnika u nastavi vezano uz prilagodbu nastavnog</p>	<p>Pomoćnik u nastavi sudjeluje u prilagodbi nastavnog sadržaja</p>	<p>POZITIVAN ASPEKT ODNOSA Pomoćnik pruža podršku učitelju u</p>

<p>više povezaniji možda s roditeljem pa je čuo kako je on s njim doma radio.“</p>	<p>gradiva za učenika s teškoćama.</p> <p>Pomoćnici u nastavi informiraju učitelje o načinu na koji roditelji kod kuće rade s učenikom.</p>	<p>učenika s teškoćama</p> <p>Pomoćnik u nastavi je posrednik u komunikaciji između roditelja i učitelja.</p>	<p>prilagodbi nastavnog sadržaja.</p> <p>Pomoćnik je posrednik u komunikaciji učitelj - roditelj</p>
<p>„Recimo na terenskim nastavama i izletima vodi cijelo vrijeme brigu oko tog djeteta.“</p> <p>„Recimo ako on ode na WC. Strah me ostavi ga samog, a ne mogu ostavit cijeli razred. U tim nekim situacijama budu od pomoći, a nama olakšava rad.“</p>	<p>Pomoćnik u nastavi na ekskurzijama pruža podršku učeniku s teškoćama</p> <p>Pomoćnik pruža podršku učeniku s teškoćama prilikom odlaska na toalet</p>	<p>Pomoćnik pruža podršku na terenskoj nastavi i izletu.</p> <p>Pomoćnik je odgovoran za svakodnevnu higijenu učenika s teškoćama.</p>	<p>POZITIVAN ASPEKT ODNOSA</p> <p>Pomoćnik je svakodnevna podrška i pomoć učitelju (npr. na izletima, u svakodnevnoj higijeni učenika s teškoćama)</p>
<p>Na koji način navedene poteškoće i prepreke u odnosu nastojite riješiti?</p>			
<p>Izjave sudionika</p>	<p>Kod prvog reda</p>	<p>Kod drugog reda</p>	<p>Tema</p>

„Par puta sam ju pokušala pozvati na kavu da se opusti nekako.“	Poziv učiteljice na neformalno druženje u cilju unapređenja međusobne komunikacije.	Poziv na neformalna druženja	NAČINI UNAPREĐENJA ODNOSA Neformalno druženje (npr. odlazak na kavu)
„Ja zapravo ne zato što su one tu cijelo vrijeme na nastavi i vide kako se to radi, automatski već... To je toliko malo gradiva da to nema 'ko ne zna pokazat', objasniti' ili takvo nešto... Tako da nisam imala nikakvu potrebu.“	Učiteljica ne iskazuje potrebu za uvođenjem pomoćnika u strategije i metode rada već se oslanja na pomoćnikov uvid u njen svakodnevni rad.	Pomoćnik potrebna znanja i vještine stječe uvidom u svakodnevni rad učiteljice.	UNAPREĐENJE ODNOSA Pomoćnik tijekom sata promatra rad učitelja
„Moja sama doma čita literaturu za asistente.“	Pomoćnik samostalno proučava literaturu o asistentima u nastavi.	Pomoćnik u nastavi potrebna znanja stječe kroz proučavanje dostupne literature.	UNAPREĐENJE ODNOSA Proučavanje literature o pomoćnicima u nastavi
Koje odgovornosti i zadaće dodjeljujete pomoćniku u nastavi s kojim trenutno surađujete?			
Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	Tema
„Eventualno joj kažem: Ajde molim te,	Učiteljica usmjerava pomoćnika u nastavi na pružanje podrške	Pružanje podrške u ponašanju učeniku s	ZADAĆA I ULOGA

ako idemo nekud, samo ga smiri da ne divlja.“	u ponašanju učenika s teškoćama u razvoju	teškoćama u razvoju	Podrška u ponašanju
„A dogovarali smo recimo načine i metode kojima ćemo obraditi da on to shvati, materijale koje ćemo izrađivati, šta bi bilo dobro da se napravi.“	Učitelj i pomoćnik u nastavi zajednički dogovaraju metode i načine rada dok pomoćnik izrađuje nastavne materijale	Pomoćnik u nastavi sudjeluje u kreiranju metoda rada i izrađuje nastavne materijale	ZADAĆA I ULOGA Sudjelovanje u kreiranju metoda rada Izrada nastavnih materijala
„Znači nju asistentica mora usmjeravati, kada ide na WC mora ići s njom jer se zna nekad zaključati i što se tiče ponašanja mora pripaziti.“	Pomoćnik u nastavi usmjerava učenicu u izvršavanju svakodnevnih zadataka i nadzire ponašanje učenice.	Usmjeravanje i nadziranje učenice prilikom izvršavanja zadataka	ZADAĆA I ULOGA Usmjeravanje i nadzor ponašanja učenika s teškoćama u razvoju
„Asistenti nam u principu pišu komunikacijske bilježnice roditeljima.“	Pomoćnik u nastavi pisanim putem informira roditelje o svakodnevnim događajima i novostima vezanih uz školu ili učenika s posebnim obrazovnim potrebama.	Informiranje roditelja o svakodnevnim događanjima u školi	ZADAĆA I ULOGA Informiranje roditelja učenika s posebnim obrazovnim potrebama

Na koji način **odnos s pomoćnikom u nastavi** utječe na Vaš **profesionalni razvoj** (znanja i vještine)?

Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	Tema
„Išla sam sa strahom kada mi je kolegica rekla da ću imati asistenta. Bilo mi je grozno, ali sad mi je drago jer sam se navikla i sad mi je puno lakše ako mi netko dođe sa strane,	Prisutnost pomoćnika u nastavi je pomogla u osobnom razvoju zbog čega učiteljica više ne osjeća nelagodu prisutnosti ravnatelja ili pedagoga u učionici.	Navika na prisutnost još jedne odrasle osobe u razredu što pozitivno utječe na profesionalni razvoj učitelja.	UTJECAJ ODNOSA NA PROFESIONALNI RAZVOJ Smanjenje nelagode zbog prisustva druge osobe za vrijeme nastave
„Puno mi je draže kad znam da će netko biti u razredu jer znam da će mi pomoć i da ću se osloniti'. On/ona će pomoć tom djetetu, a neće spast samo na mene. Ja mogu onda druge stvari odrađivati.“	Osjećaj ugone koji se javlja kada učiteljica zna da će na satu biti prisutan pomoćnik u nastavi na kojeg se može osloniti.	Percepcija pomoćnika u nastavi kao oslonac i pomoć.	UTJECAJ ODNOSA NA PROFESIONALNI RAZVOJ Pomoćnik u nastavi se percipira podrška

Koje savjete biste dali učitelju koji prvi puta surađuje s pomoćnikom u nastavi?

Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	Tema
„Nemoj se bojati, sve će biti u redu. To je u biti samo pomoć jer smo svi u strahu prvi	Pomoćnik u nastavi je pomoć, a ne prepreka u radu učitelja.	Pomoćnik u nastavi je pomoć, a ne prepreka	SAVJET UČITELJIMA

<p>puta, nije ugodno... Ali trebamo shvatiti da nam je to pomoć, a ne prepreka. Sve će se uskladiti..“</p>			<p>Prihvatanje asistenta kao podrške</p>
<p>„ Možda ti je prva dva dana nelagoda, sad mene netko sluša, procjenjuje kako ja govorim, kako se izražavam, pišem, ali poslije kad shvatiš da on u biti ne prati tebe nego se bazira na dijete onda ti je super da je tu.“</p>	<p>Osjećaj nelagode zbog prisutnosti pomoćnika u nastavi nakon određenog vremena prerasta u zadovoljstvo time što je pomoćnik prisutan.</p>	<p>Početni osjećaj nelagode nakon nekog vremena prerasta u zadovoljstvo u suradnji</p>	<p>SAVJET UČITELJIMA Potrebno vrijeme prilagodbe na međusobni odnos učitelja i pomoćnika u nastavi</p>
<p>„ Meni je super komunikacija. Na primjer, ako ja nešto želim komentirati, a oni su djeca pa ne razumiju, onda mi treba neka odrasla osoba s kojom to mogu. U tom smislu bude super.“</p>	<p>Komunikacija između učitelja i pomoćnika u nastavi obogaćuje svakodnevni rad učitelja</p>	<p>Komunikacija s pomoćnikom u nastavi obogaćuje svakodnevni rad učitelja</p>	<p>SAVJET UČITELJIMA Pomoćnik obogaćuje svakodnevni rad učitelja</p>

5. INTERPRETACIJA NALAZA ISTRAŽIVANJA

Temeljem kvalitativne tematske analize dobiveni nalazi istraživanja su prikazani u ovom poglavlju i oblikovani u tematska područja *Karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u*

nastavi i *Potrebni preduvjeti za unapređenje odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi*. Za svako tematsko područje su prikazane specifične teme koje ga objašnjavaju, a koje su opisane kroz kategorije koje pripadaju pojedinoj temi.

5.1. Karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi

U Tablici 1. je prikazano prvo tematsko područje *Karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi* iz perspektive učiteljica razredne nastave s pripadajućim temama i njihovim kategorijama. Prikazani nalazi kvalitativne analize u Tablici 1. odgovaraju na prvo postavljeno istraživačko pitanje: *Kako učitelji opisuju svoj trenutni i dosadašnji odnos s pomoćnikom u nastavi?*

TEMATSKO PODRUČJE: Karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi	
TEME	PODTEME
PREPREKE U ODNOSU	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Nedovoljne kompetencije pomoćnika u nastavi ✓ Nedovoljno razvijene vještine rukovođenja pomoćnikom u nastavi ✓ Nedostatak komunikacije uslijed karakternih osobina pomoćnika (sramežljivost, povučенost) ✓ Prečeste izmjene pomoćnika u nastavi ✓ Nedovoljan broj pomoćnika u nastavi unutar škole ✓ Izostanak podrške stručnog koordinatora škole ✓ Pomoćnikov kapacitet da prepozna što se od njega očekuje u određenom trenutku ✓ Izostanak učitelja u odabiru pomoćnika u nastavi
POZITIVNI ASPEKTI ODNOSA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Razmjena znanja i iskustva ✓ Pomoćnik u nastavi kao „zamjenski autoritet“ učitelju

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Problemi među učenicima se brže otkrivaju i rješavaju ✓ Kvalitetna provedba nastavne jedinice s cijelim razredom ✓ Povratna informacija o provedbi nastavne jedinice ✓ Pružanje podrške ostalim učenicima ✓ Pomoćnik pruža podršku učitelju u prilagodbi nastavnog sadržaja ✓ Posrednik u komunikaciji učitelj – roditelj ✓ Pomoćnik je podrška i pomoć učitelju u svakodnevnim situacijama (npr. na izletima, prilikom odlaska učenika na toalet)
NAČINI UNAPREĐENJA ODNOSA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Neformalno druženje ✓ Pomoćnikova opservacija rada učitelja ✓ Proučavanje literature o pomoćnicima u nastavi
ZADAĆE I ULOGE	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Podrška u ponašanju učenika s teškoćama ✓ Sudjelovanje u kreiranju metoda rada ✓ Izrada nastavnih materijala ✓ Usmjeravanje i nadzor ponašanja učenika s posebnim edukacijskim potrebama ✓ Informiranje roditelja učenika s posebnim edukacijskim potrebama
UTJECAJ ODNOSA NA PROFESIONALNI RAZVOJ	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Smanjenje nelagode zbog prisustva druge osobe za vrijeme nastave ✓ Pomoćnik u nastavi se percipira kao podrška u radu
SAVJETI UČITELJIMA	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prihvatanje pomoćnika kao podrške ✓ Potrebno vrijeme prilagodbe na međusobni odnos učitelja i pomoćnika u nastavi ✓ Pomoćnik obogaćuje svakodnevni rad učitelja

Kao odgovor na prvo istraživačko pitanje: „*Kako učitelji opisuju svoj trenutni i dosadašnji odnos s pomoćnikom u nastavi?*“ sudionice navode **prepreke u odnosu, pozitivne aspekte odnosa, načine unapređenja odnosa, zadatke i uloge, utjecaj odnosa na profesionalni**

razvoj učitelja te **savjete učiteljima** koji prvi puta surađuju s pomoćnikom u nastavi. Odrednice vezane uz **prepreke u odnosu** obuhvaćaju slijedeće potkategorije: nedovoljne kompetencije pomoćnika u nastavi, nedovoljno razvijene vještine rukovođenja pomoćnikom u nastavi, nedostatak komunikacije uslijed karakternih osobina pomoćnika (sramežljivost, povučenost), prečeste izmjene pomoćnika u nastavi, nedovoljan broj pomoćnika u nastavi unutar škole, izostanak podrške stručnog koordinatora škole, pomoćnikov kapacitet da prepozna što se od njega očekuje u svakodnevnom radu i izostanak učitelja u odabiru pomoćnika u nastavi.

Sudionice istraživanja već na samom početku ističu needuciranost pomoćnika u nastavi, odnosno njegove **nedovoljne kompetencije** kao prepreku u odnosu učitelj – pomoćnik u nastavi: „*Ukoliko pomoćnik u nastavi nikada nije bio u razredu i nije znao što treba raditi onda tu i mi kao učitelji imamo velikih poteškoća.*“ Pomoćnici u nastavi koji nisu adekvatno pripremljeni, odnosno nemaju potrebna znanja i vještine za rad u školi i s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama teže se prilagođavaju na razrednu okolinu i cjelokupnu radnu atmosferu. „*Ako nam dođe kao pomoćnik, odnosno asistent, netko tko je nekog drugog profila onda mi ustvari imamo određenih problema... Dok takvog asistenta uopće uvedemo u ono što mi od njega očekujemo.*“ Posebnu pozornost sudionice usmjeravaju na praksu zapošljavanja pomoćnika koji nisu pedagoškog profila ili nemaju osnovna znanja iz područja odgoja i obrazovanja. Slijedeća prepreka koja prema sudionicama utječe na kvalitetu suradnje je **izostanak podrške stručnog koordinatora škole**. Taj i prethodno navedeni aspekt su u međusobnom odnosu. Većina škola, nažalost, nema zaduženog koordinatora za pomoćnike čija je zadaća uvođenje pomoćnika u rad i njegovo kontinuirano praćenje. S obzirom da takav oblik podrške izostaje, učitelji su prepušteni samima sebi u trenutku kada im je dodijeljen pomoćnik u nastavi.

Zapošljavanje pomoćnika u nastavi koji ne posjeduju potrebne kompetencije i izostanak stručne podrške posljedično utječe i njegov svakodnevni rad, odnosno **kapacitet da prepozna što se od njega očekuje**. Sudionica navodi kako „*imaš asistenta u razredu s kojim je tebi dovoljna neverbalna komunikacija da ide... Imаш asistenata kojem moraš doslovno reć': „Ajmo sad, idemo mu uvećat crte“ ili „Daj ti sad pripazi na ostatak razreda dok ja to napravim s djetetom“ ili „Ti to napravi djetetu.*“ Kapacitet da se prepozna koji zadatak je u određenom trenutku potrebno izvršiti bez direktnih uputa učitelja se uvelike razlikuje od pomoćnika do pomoćnika. Takve razlike u praksi nisu poželjne, a jedino stručno osposobljavanje, koje mora biti uvjet za zapošljavanje, može svim pomoćnicima pružiti jednake kompetencije i

sposobnosti. Ovakva praksa nas ponovno vraća na sustav koji je nepripremljen na rad pomoćnika u nastavi. Sudionice također ističu da one ni na koji način ne sudjeluju u **odabiru prikladnog pomoćnika u nastavi** što smatraju izrazito negativnim. Uključivanje učitelja u selekcijski postupak prilikom zapošljavanja pomoćnika bi u budućnosti svakako trebalo uzeti u obzir. Ako ono i nije moguće, stručna služba mora poznavati učitelja kojem će biti dodijeljen pomoćnik u nastavi, odnosno njegove osobine ličnosti, način rada, kakve osobine kod pomoćnika smatra poželjnima te prilikom zapošljavanja nastojati uskladiti osobnost učitelja i pomoćnika.

Nedovoljno razvijene vještine rukovođenja pomoćnikom u nastavi su se pokazale kao jedan aspekt učiteljevih kompetencija koje mogu predstavljati prepreku u uspostavljanju kvalitetnog odnosa s pomoćnikom u nastavi. Sudionica navodi: *„Asistenticu nikako nisam mogla naučiti da mora tiho raditi, da mora šaptati sa svojim učenikom kojem pomaže nego je ona cijelo vrijeme bila bučnija čak od mene. To mi je stvaralo nervozu.“* Ovaj primjer možemo gledati kroz perspektivu učitelja, koji nije dovoljno kompetentan za rukovođenje pomoćnikom u nastavi, ali i kroz perspektivu pomoćnika koji ne uviđa važnost tihog rada za vrijeme nastave i nemogućnost da se tome prilagodi. Naposljetku, ovim primjerom ne dovodimo u pitanje samo učiteljeve, nego i pomoćnikove kompetencije. Ovakva praksa pokazuje koliko su neophodne edukacije namijenjene jačanju učiteljevih kompetencija i vještina rukovođenja pomoćnikom u nastavi, ali i radionice koje u svoj program uključuju učitelje i pomoćnike u nastavi kao tim i unapređuju međusobnu komunikaciju i učinkovito rješavanje problema.

Nedostatak komunikacije uslijed karakternih osobina pomoćnika (npr. sramežljivost i povučенost) proizlazi kao potkategorija prepreka i poteškoća. Osobine ličnosti su važan faktor koji može utjecati na kvalitetu odnosa, a u ovom istraživanju su se one pokazale kao prepreka koja otežava uspostavu kvalitetne komunikacije i suradnje. Učitelji očigledno preferiraju određene karakterne osobine kod pomoćnika u nastavi, a koje su poželjne za rad u školi i s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama, no prilikom zapošljavanja dotične pomoćnice one nisu uzete u obzir. Kako su i same učiteljice istaknule, selekcijski postupak prilikom zapošljavanja pomoćnika u nastavi ne postoji, ako i postoji neki njegov aspekt, učitelji nisu u njega uključeni. Upravo bi njegovo uvođenje spriječilo stvaranje ovakvih i sličnih situacija koji se u pravilu mogu izbjeći.

Također, sudionice kao prepreku u uspostavi kvalitetnog odnosa s pomoćnikom navode i njihove **česte izmjene unutar jedne školske godine**, ali i unutar same škole zbog

nedovoljnog broja pomoćnika u nastavi na broj djece kojima je potrebna njihova podrška. Situacija da se tokom jedne školske godine izmjeni nekoliko pomoćnika u nastavi pokazuje koliko je važno sustavno uređenje zvanja pomoćnika u nastavi. Ono mora svoje uporište imati u zakonu i pravilnicima koji definiraju pomoćnike u nastavi, odnosno njihovu struku i usluge koje pružaju. Većina pomoćnika se još uvijek zapošljava bez ikakve ugovorne obveze što posljedično otvara prostor za ovakve situacije. Iako pomoćnik u nastavi može pružati podršku većem broju učenika s teškoćama, ta podrška se ne odnosi na veći broj učenika u nekoliko razreda. Određen kontinuitet u pružanju podrške pomoćnika u nastavi mora biti uspostavljen. To je prvi kriterij njegove dobre suradnje s učiteljem, učenikom s posebnim edukacijskim potrebama i cjelokupnim razredom. Ako on nije ostvaren, zadovoljenje učenikovih potreba mijenja svoju kvalitetu, a vrijeme za ostvarenje postavljenih ciljeva u individualnom odgojno – obrazovnom planu se produžuje.

Slijedeća tema proizašla iz istraživanja su **pozitivni aspekti odnosa** učitelja s pomoćnikom u nastavi. Sudionice navode kako suradnja i odnos s pomoćnikom u nastavi u praksu donosi mnogo pozitivnog. Odrednice vezane uz pozitivne aspekte odnosa obuhvaćaju slijedeće potkategorije: **razmjena znanja i iskustva, pomoćnik u nastavi kao „zamjenski autoritet“ učitelju, problemi među učenicima se brže otkrivaju i rješavaju, kvalitetna provedba nastavne jedinice, povratna informacija o provedbi nastavne jedinice, pružanje podrške ostalim učenicima, pomoćnik pruža podršku učitelju u prilagodbi nastavnog sadržaja, pomoćnik je posrednik u komunikaciji učitelj – roditelj, pomoćnik je svakodnevna podrška i pomoć učitelju** (npr. na izletima, prilikom odlaska učenika s teškoćama na toalet).

Educirani pomoćnici u nastavi, odnosno oni koji su upoznati sa specifičnim karakteristikama učenika s posebnim edukacijskim potrebama, su od velike pomoći učiteljima jer u takvoj suradnji dolazi do **razmjene znanja i iskustva**. Učitelji u takvoj suradnji profitiraju jer stečena znanja ostaju i mogu ih primjenjivati u budućem radu dok, s druge strane, pomoćnik razvija vještine rada s učenicima s posebnim edukacijskim potrebama, upoznaje se nastavnim planom i programom, metodologijom i strategijama poučavanja. Ako su učitelj i pomoćnik u nastavi dovoljno kompetentni, međusobna suradnja stvara nove ideje i načine kojima se nastavno gradivo može prenijeti učeniku i cjelokupnom razredu.

Iako sudionice navode kako im u pojedinim situacijama **pomoćnik u nastavi služi kao „zamjenski autoritet“**, odnosno može biti na raspolaganju kao kratkotrajna zamjena u ulozi

učitelja, te takav aspekt suradnje smatraju pozitivnim, u suštini ovakva praksa unutar škole nije poželjna. Temeljem ovog primjera možemo zaključiti kako učitelji ne razumiju u potpunosti ulogu i odgovornosti pomoćnika u nastavi. Učitelj je taj koji je odgovoran za pojedinog učenika i cjelokupni razred. U opisu posla pomoćnika u nastavi ta stavka ne postoji. Stoga u situacijama kada je potrebno izvršiti neki administrativni posao, poput fotokopiranja, poželjno je da pomoćnik izvrši taj zadatak dok razred ostaje pod nadzorom učitelja. Jasan opis posla pomoćnika u nastavi se spominje u mnogobrojnim istraživanjima i literaturi koja se usmjerila na proučavanje njihovog odnosa s učiteljima. Ni ovo istraživanje nije zaobišlo tu problematiku. Važno je istaknuti kako ni pomoćnik, uslijed nedostatka primjerene edukacije, nije u potpunosti upoznat s vlastitom ulogom pa se posljedično ne može zauzeti za sebe i učitelju istaknuti kako neke zadaće koje su mu dodijeljene nisu njegova odgovornost. Slijedeći pozitivan aspekt odnosa koji sudionice navode, a nadovezuje se učiteljevo nedovoljno poznavanje uloge pomoćnika, je **pružanje podrške ostalim učenicima**. Sudionica konkretno navodi: „*oni (učenici) koji su svjesni toga da ona pomaže...neki će doći do nje i pitat će je: 'Ajde i meni pomogni.' To je isto velika pomoć, meni konkretno.*“ Pozitivno je što su učitelji ovdje prepoznali opseg pomoćnikove podrške unutar razreda, ali formalno definirana uloga pomoćnika ju ionako podrazumijeva. Pomoćnik ne pruža podršku samo i jedino učenicima s posebnim edukacijskim potrebama, on je podrška cjelokupnom razredu. Prema navedenoj izjavi možemo uočiti da učitelji pomoćnika u nastavi predstavljaju kao podršku specifičnom učeniku, a ne cijelom razredu. Takvim pristupom većina učenika bez teškoća ostaje bez dodatne potpore.

Nadalje, suradnja učitelja s pomoćnikom omogućava da se **problemi među učenicima brže i lakše otkrivaju** što učitelju omogućava njihovo efikasnije rješavanje. Pomoćnik većinu svog vremena, za vrijeme nastave i pod odmorom, provodi u interakciji s razredom zbog čega stvara prisniji odnos s učenicima. Upravo takav odnos dovodi do bržeg otkrivanja problema s kojima se učenici svakodnevno susreću, bilo da se oni odnose na usvajanje nastavnog gradiva ili odnose s vršnjacima.

Kvalitetna provedba nastavne jedinice s cijelim razredom je slijedeći pozitivan aspekt odnosa učitelja i pomoćnika. Sudionica navodi kako „*ne mora ona cijelo vrijeme biti iznad tog djeteta i svaki čas objašnjavati, pomagati mu, čitati pitanja pa objasniti možda na neki drugi način jer je ona (asistentica) tu koja ga cijelo vrijeme usmjerava i vodi kroz zadatke.*“ Na taj način je pomoćnik usmjeren na rad s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama što učitelju olakšava podučavanje cijelog razreda. Na ovaj aspekt odnosa se jedna sudionica nadovezuje izjavom da „*je dobro što dobijem feedback od asistentice ako me zanima kako sam*

nešto odradila kao nastavnu jedinicu...“ Pomoćnici u nastavi mogu biti **izvor povratne informacije učitelju o kvaliteti provedbe nastavne jedinice**. Kako su učenici prihvatili određenu aktivnost ili metodu rada stvara određene smjernice u radu učitelja i otvara prostor za profesionalni napredak.

Pomoćnik u nastavi je i **posrednik u komunikaciji učitelj – roditelj**. Pomoćnici u nastavi mogu informirati učitelje o načinu na koji roditelji kod kuće rade s učenikom. Preko pomoćnika se informacije brže izmjenjuju, a one su uglavnom usmjerene na zadovoljenje individualnih potreba kako bi učenik uspješno usvajao nastavni sadržaj.

S obzirom da najbolje poznaje učenika s posebnim obrazovnim potrebama i njegove specifične potrebe, pomoćnik može učitelju pružiti **podršku u prilagodbi nastavnog sadržaja**. Sudionice navode kako često traže mišljenje pomoćnika u nastavi vezano uz prilagodbu nastavnog gradiva za učenika s teškoćama. Ovaj pozitivan aspekt odnosa formalno pripada zadaćama i ulozi pomoćnika u nastavi kao i njegova **svakodnevna podrška u radu učitelja** koja se ogleda u podršci koju pruža učeniku s posebnim edukacijskim potrebama na terenskim nastavama, izletima ili prilikom odlaska na toalet.

Slijedeća tema koja proizlazi iz ovog istraživanja se odnosi na **načine unapređenja odnosa** učitelja i pomoćnika u nastavi. Odrednice vezane uz načine unapređenja odnosa obuhvaćaju slijedeće potkategorije: **neformalno druženje, pomoćnikova opservacija rada učitelja i proučavanje literature o pomoćnicima u nastavi**. Sudionice navode kako odnos s pomoćnikom uglavnom pokušavaju unaprijediti kroz **neformalna druženja** koja mogu uključivati odlazak na kavu i sl. Kroz opušteniju atmosferu izvan učionice, učiteljice nastoje unaprijediti komunikaciju i cjelokupni odnos. Kada se radi o uklanjanju poteškoća u suradnji koje proizlaze iz nedovoljnih kompetencija pomoćnika, učitelji se uglavnom oslanjaju na **pomoćnikovu opservaciju njegova rada**. Pomoćnika ne uvode u način rada s učenicima, ne upoznaju ih s metodama rada i strategijama podučavanja jer *„su one tu cijelo vrijeme na nastavi i vide kako se to radi, automatski već... To je toliko malo gradiva da to nema 'ko ne zna pokazat', objasniti' ili takvo nešto... Tako da nisam imala nikakvu potrebu.“* Jedna sudionica navodi kako njena **pomoćnica proučava literaturu o pomoćnicima u nastavi** te na taj način stječe osnovna znanja o radu pomoćnika koje joj u određenom segmentu mogu pomoći u suradnji s učiteljem.

Nadalje, **zadaće i uloge** koje učitelji dodjeljuju pomoćnicima u nastavi su slijedeća tema koja karakterizira odnos učitelj – pomoćnik u nastavi. Odrednice vezane uz zadaće i uloge obuhvaćaju slijedeće potkategorije: **podrška u ponašanju učenika s teškoćama, sudjelovanje**

u kreiranju metoda rada, izrada nastavnih materijala, usmjeravanje i nadzor ponašanja učenika s teškoćama i informiranje roditelja učenika s teškoćama. Sudionica navodi kako svakodnevno usmjerava pomoćnika u nastavi na **pružanje podrške u ponašanju** učenika s teškoćama unutar i izvan učionice kako bi se na vrijeme prevenirali mogući ispadi u ponašanju. Na ovaj aspekt se nadovezuje i pomoćnikovo **usmjeravanje učenikove pažnje prilikom izvršavanja zadataka** vezanih uz usvajanje nastavnog gradiva. Pomoćnik u suradnji s učiteljem **prilagodava metode rada i nastavno gradivo** za učenika s posebnim edukacijskim potrebama. Sukladno navedenoj ulozi, pomoćnik također **izrađuje i nastavni materijal** prema dogovoru s učiteljem. U konačnici, pomoćnici su posrednici u komunikaciji između roditelja učenika s posebnim edukacijskim potrebama i učitelja. Putem komunikacijske bilježnice **pomoćnici informiraju roditelje** o svakodnevnim događajima u školi, obavezama i potrebama njihovog djeteta.

Posljednje teme proizašle iz istraživanja uključuju **načine na koji je odnos s pomoćnikom u nastavi utjecao na profesionalni razvoj učitelja.** Ono što su sudionice navele je njihova **promjena stava o pomoćnicima u nastavi.** Nakon nekog vremena ga više nisu vidjele kao prepreku u njihovom radu, nego kao pomoć, ali usmjerenu prema učeniku s posebnim edukacijskim potrebama. Jedna sudionica navodi kako je nakon određenog vremena došlo do **smanjenja nelagode** koju je ponekad osjećala zbog prisutnosti druge osobe za vrijeme nastave. *„Išla sam sa strahom kada mi je kolegica rekla da ću imati asistenta. Bilo mi je grozno, ali sad mi je drago jer sam se navikla i sad mi je puno lakše ako mi netko dođe sa strane, ravnatelj ili pedagog.“* Nadalje, pomoćnika u nastavi danas percipiraju kao podrška na koju se mogu osloniti *„Puno mi je draže kad znam da će netko biti u razredu jer znam da će mi pomoć i da ću se oslonit'.* On/ona će pomoć tom djetetu, a neće spast samo na mene. Ja mogu onda druge stvari odrađivati“. Navedeni primjeri dodatno potkrepljuju posljednju temu, a to su **savjeti koje bi učitelji dali drugim učiteljima** koji prvi puta surađuju s pomoćnicima u nastavi. Sudionice prvenstveno iznose da **je potrebno određeno vrijeme prilagodbe** na prisutnost druge odrasle osobe u razredu...*„Možda ti je prva dva dana nelagoda, sad mene netko sluša, procjenjuje kako ja govorim, kako se izražavam, pišem, ali poslije kad shvatiš da on u biti ne prati tebe nego se bazira na dijete onda ti je super da je tu“* i da je pomoćnik u nastavi prvenstveno pomoć učeniku s posebnim edukacijskim potrebama te da ga se **ne percipira kao prepreku u radu nego kao pomoć:** *„Nemoj se bojati, sve će biti u redu. To je u biti samo pomoć jer smo svi u strahu prvi puta, nije ugodno... Ali trebamo shvatiti da nam je to pomoć, a ne prepreka. Sve će se uskladiti.“* U konačnici, kako jedna sudionica navodi *„Meni*

je super komunikacija. Na primjer, ako ja nešto želim komentirati, a oni su djeca pa ne razumiju, onda mi treba neka odrasla osoba s kojom to mogu. U tom smislu pomoćnik bude super“. **Pomoćnik u nastavi** kroz svakodnevnu komunikaciju i suradnju **obogaćuje rad učitelja**. Bitno je za primijetiti da učitelji još uvijek osjećaju određeni otpor prema pomoćnicima u nastavi koji proizlazi iz straha gubitka autoriteta nad učionicom i cjelokupnim razredom. Stoga je potrebno raditi na osvještavanju i edukaciji učitelja o pomoćnicima u nastavi.

5.2. Potrebni preduvjeti za unapređenje odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi

Tablica 2. prikazuje drugo tematsko područje koje odgovara na drugo istraživačko pitanje:

Koji preduvjete je potrebno zadovoljiti kako bi se unaprijedila kvaliteta odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi?

TEMATSKO PODRUČJE:	
Potrebni preduvjeti za unapređenje odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi	
TEME	PODTEME
PREDUVJETI NA RAZINI DRŽAVE	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pravo učitelja na pomoćnika u nastavi ✓ Edukacija pomoćnika u nastavi ✓ Utvrđena naknada za rad ✓ Prilagodba radnog vremena ✓ Utvrđen rad najmanje jednu školsku godinu
PREDUVJETI NA RAZINI ŠKOLE	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Bolja uključenost stručne službe (koordinacija pomoćnika u nastavi) ✓ Seleksijski postupak prilikom zapošljavanja

Sudionice su kao odgovor na drugo istraživačko pitanje navele preduvjete koje je potrebno

zadovoljiti **na razini države i na razini škole**. Odrednice vezane uz **preduvjete na razini države** obuhvaćaju slijedeće potkategorije: **pravo učitelja na pomoćnika u nastavi, edukacija pomoćnika u nastavi, utvrđena naknada za rad, prilagodba radnog vremena i utvrđen rad najmanje jednu školsku godinu**.

Sudionice ističu kako je podrška pomoćnika u nastavi učiteljima neophodna neovisno o tome postoji li u razredu učenik s posebnim edukacijskim potrebama ili ne. Kao što je na samom početku ovog rada istaknuto, zadovoljenje individualnih potreba svakog učenika je u današnjim školama postao velik izazov. Učitelji se nažalost ne mogu posvetiti svakom učeniku ponaosob, a da pritom drže korak s nastavnim planom i programom. Podrška pomoćnika u nastavi je potrebna učenicima, ali i učiteljima stoga sudionice smatraju da je potrebno zakonom urediti *pravo učitelja na pomoćnika u nastavi*, a posebnim Pravilnikom o pomoćnicima u nastavi utvrditi *rad najmanje jednu školsku godinu, primjerenu naknadu za rad i radno vrijeme unutar jednog školskog dana*. Iako je utvrđeno da pomoćnik pruža podršku četiri sata dnevno predviđeno vrijeme nije dovoljno. Ono mora biti usklađeno s vremenom boravka učenika s posebnim edukacijskim potrebama u školi. Kada bi se zadovoljili ovi temeljni uvjeti, suradnja pomoćnika i učitelja bi uvelike bila kvalitetnija te bi se izbjegle česte izmjene pomoćnika unutar jedne školske godine, ali i unutar same škole, kao što je istaknuto i u prethodnim odlomcima.

Osim Pravilnika koji bi uređivao rad pomoćnika u nastavi, potrebno je uvesti i *sustavnu edukaciju pomoćnika u nastavi* kojom bi osoba formalno stekla potrebne kompetencije, znanja i vještine za obavljanje rada pomoćnika u nastavi. Osim što bi edukacija pomoćniku u nastavi pružila potrebna znanja vezana za učenike s posebnim edukacijskim potrebama, učitelji više ne bi morali odvajati dodatno vrijeme na uvođenje pomoćnika u načine rada i organizaciju škole te bi kvalitetno pružanje podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama nastupilo pravovremeno.

Odrednice vezane uz **preduvjete na razini škole** obuhvaćaju slijedeće potkategorije: **bolja uključenost stručne službe (koordinacija pomoćnika u nastavi) i selekcijski postupak prilikom zapošljavanja pomoćnika u nastavi**. Sudionice naglašavaju bolju **uključenost stručne službe** u koordinaciji pomoćnika u nastavi. Sudionice navode da bi „*stručna služba trebala voditi asistente na pravi način, objasniti im što i kako... i da se upozna s djetetom koje dobiva pomoćnika u nastavi.*“ Stručna služba nedovoljno poznaje učenike s posebnim edukacijskim potrebama zbog čega prilikom zapošljavanja ne može odabrati adekvatnog pomoćnika u nastavi te ga pripremiti za rad i suradnju s učiteljem. Osim navedenog,

naglasak je stavljen i na **seleksijski postupak prilikom odabira pomoćnika u nastavi** za određenog učenika s teškoćama. Sudionice navode kako je neophodan intervju kojem bi cilj bio odabir onog pomoćnika koji prema karakternim osobinama najbolje odgovara učeniku, ali i učitelju s kojim bi onda mogao lakše uspostaviti suradnju. Takvim pravovremenim postupkom bi se izbjegla loša iskustva koja negativno utječu na suradnju učitelj – pomoćnik u nastavi, a koja proizlaze, primjerice iz nepoželjnih karakternih osobina pomoćnika.

5.3. Povezivanje ključnih nalaza istraživanja

Na temelju provedene kvalitativne analize i interpretacije nalaza istraživanja, pronađene su poveznice među dobivenim nalazima koje utječu na specifične aspekte odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi, a one se odnose na *sustavnu neuređenost rada pomoćnika u nastavi te izostanak primjerene edukacije pomoćnika i podrške stručnog osoblja škole* usmjerenu prema učiteljima koji surađuju s pomoćnicima u nastavi. Također, pronađene su određene poveznice, odnosno sličnosti sa stranim istraživanjima koja su nastojala steći uvid u karakteristike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi.

Autorica Thompson (2002) navodi kako većina pomoćnika znanja i kompetencije stječe neformalno kroz neposredni rad s učenikom s posebnim edukacijskim potrebama, odnosno uz podršku učitelja kojem su dodijeljeni, što posljedično otvara pitanje kvalitete pružene podrške. Iste pokazatelje nalazimo u ovom istraživanju gdje sudionice ističu praksu *zapošljavanja pomoćnika s nedovoljnim kompetencijama* za rad. Takva situacija utječe na svakodnevni rad pomoćnika koji može, primjerice, iskazati poteškoće u prepoznavanju neformalnih očekivanja unutar učionice. Sposobnost prepoznavanja neformalnih očekivanja i pomoćnikovo uspješno komuniciranje istih podržava njegovu ulogu unutar škole i utječe na njegov odnos s učiteljem (Brand, 2004).

Zajedničke značajke sa stranom literaturom pronalazimo kada govorimo o *uključivanju učitelja u proces zapošljavanja pomoćnika u nastavi*. Thompson (2002) ističe učiteljevu nedovoljnu uključenost u selekciju pomoćnika u nastavi. Spomenuta autorica navodi kako ravnatelj i ostalo stručno osoblje mora omogućiti adekvatnu pripremu učitelja za suradnju i njegovo uključenje u odabir prikladnog pomoćnika. Uloga ravnatelja škole, i ostalih stručnjaka, se pokazala kao jedan od ključnih faktora koji utječe na odnos učitelj – pomoćnik u nastavi

(Thompson, 2002). Ravnatelj je taj koji inicira, podržava i modelira kvalitetnu suradnju učitelja i pomoćnika (Daniels i McBride, 2001).

Osim toga, *izostanak podrške stručnog osoblja škole se*, između ostalog, negativno odražava na *načine unapređenja odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi*. Prema navodima sudionica istraživanja možemo uvidjeti da su po tom pitanju doista prepuštene same sebi, odnosno eventualne poteškoće u komunikaciji nastoje riješiti razgovorom i druženjem izvan škole, dok pomoćnici samostalno proučavaju literaturu kako bi se bolje upoznali sa svojom ulogom.

Zadace i uloge koje sudionice istraživanja dodjeljuju svojim pomoćnicima u nastavi pronalaze sličnosti s istraživanjem autora Devecchi i Rouse (2010). Navedeni autori ističu kako se učitelj i pomoćnik u svakodnevnom radu međusobno podržavaju kroz razmjenu znanja i iskustva. Osim toga, navode da pomoćnik nije isključivo usmjeren na pružanje podrške učeniku s posebnim edukacijskim potrebama nego i ostalim učenicima koji će češće tražiti pomoć ako je u razredu prisutna još jedna odrasla osoba. Sudionice ovog istraživanja također ističu navedeni aspekt rada pomoćnika u nastavi. Nadalje, podrška pomoćnika omogućava kvalitetniju provedbu nastavne jedinice te njegovo poznavanje učenika s posebnim edukacijskim potrebama olakšava prilagodbu nastavnog sadržaja usmjerenu prema njegovim specifičnim potrebama (Devecchi i Rouse, 2010).

Učitelji još uvijek iskazuju početni *otpor prema suradnji s pomoćnicima u nastavi*. On uglavnom proizlazi iz straha od gubitka autoriteta nad razredom (Pickett, 1997). Stoga se profesionalni napredak sudionica ovog istraživanja ogleda u promjeni stava o pomoćnicima i njihovoj ulozi unutar učionice. Ono što je specifičnost naših uvjeta jest da učitelji podršku pomoćnika primarno vežu za učenika s posebnim edukacijskim potrebama. Pomoćnikova sveobuhvatna uloga, koja uključuje pružanje podrške cjelokupnom razredu, nije u potpunosti prepoznata. Stoga nije neuobičajeno da se još uvijek susrećemo sa situacijom gdje pomoćnik tokom nastave pruža podršku isključivo učeniku s teškoćama.

Posljednji aspekt koji nas dijeli od prakse drugih zemalja jest *sustavna neuređenost rada pomoćnika u nastavi*. Potrebno je da oni budu stalni zaposlenici škole koji će u svakom trenutku učeniku moći pružiti podršku bez obzira na njegovo vrijeme boravka u njoj. To znači da, prema sudionicama ovog istraživanja, moraju imati *utvrđeno radno vrijeme i primjerenu naknadu za rad* koja ih neće stavljati u financijski nepovoljan položaj, kao što je trenutno slučaj.

Nalazi provedenog istraživanja upućuju na to da učiteljima i pomoćnicima u nastavi nedostaje kvalitetna edukacija i podrška stručnog osoblja škole u njihovom svakodnevnom radu. Učitelji se ne mogu samostalno nositi sa zahtjevima koje suradnja s pomoćnikom donosi. U zaključku slijedi prikaz temeljnih odrednica istraživanja, preporuka za unapređenje suradnje učitelja i pomoćnika, kao i preporuka za daljnja istraživanja kojima bi se upotpunili dobiveni nalazi.

6. ZAKLJUČAK

U ovom su radu prikazani rezultati kvalitativnog istraživanja koje je za cilj imalo ispitati odnos učitelj – pomoćnik u nastavi uvidom u perspektive učiteljica razredne nastave. Dobiveni nalazi istraživanja su prikazani kroz nekoliko tema koje jasno ukazuju što sve njihov odnos sadrži prema trenutnom i dosadašnjem iskustvu suradnje. Osim toga, sudionice su iznijele potrebne preduvjete koje bi trebalo zadovoljiti kako bi se odnos učitelj – pomoćnik u nastavi unaprijedio.

Istraživanje je pokazalo koliki utjecaj na odnos učitelja i pomoćnika ima nezadovoljenje temeljnih preduvjeta na razini škole i države. Iako odnos učitelja i pomoćnika u nastavi determinira mnogo faktora, jedni od najvažnijih su edukacija pomoćnika, podrška stručne službe škole i ravnatelja (Morgan i sur., 2001). Iste pokazatelje nalazimo i u ovom istraživanju gdje su sudionice kao veliku prepreku u odnosu iznijele nedovoljne kompetencije i znanja pomoćnika u nastavi uslijed nedostatka edukacije. Također, nedovoljna uključenost stručne službe škole (stručnog koordinatora) se pokazala kao faktor koji dodatno potencira lošu pripremljenost pomoćnika za rad u školi što posljedično utječe i na kvalitetu suradnje učitelj – pomoćnik u nastavi. Učitelji su još uvijek nedovoljno upoznati s ulogom pomoćnika u nastavi. Obzirom da sustavna edukacija o pomoćnicima u nastavi u Republici Hrvatskoj još uvijek nije ostvarena, stručna služba škole bi trebala pružiti dio podrške i informiranja kako bi suradnja pomoćnika i učitelja dostigla određenu razinu kvalitete. Ono pak zahtjeva i njihovu upućenost u opis posla pomoćnika u nastavi. Stoga možemo zaključiti koliko je nužno educiranje svi aktera odgoja i obrazovanja o pomoćnicima u nastavi i njihovoj ulozi u inkluzivnom obrazovanju.

Dokle god su učitelj i pomoćnik prepušteni samima sebi bez odgovarajuće edukacije i dodatne podrške sustava ne možemo govoriti o učinkovitoj suradnji i pružanju primjerene

podrške pojedinom učeniku i cjelokupnoj razrednoj zajednici, a kamoli superviziji i evaluaciji rada pomoćnika u nastavi. Rješavanje poteškoća u suradnji će se tako nastaviti odvijati neformalno i „u hodu“, obzirom na svijest o njima i razinu motivacije, a nerazumijevanje uloga i zadaća pojedinog člana tima će i dalje egzistirati. U konačnici, takva praksa nepovoljno utječe na krajnje korisnike ovakvog oblika podrške, a to su učenici s posebnim edukacijskim potrebama i njihovi roditelji.

Obzirom na trenutnu situaciju, dobiveni nalazi istraživanja upućuju na slijedeće smjernice i preporuke kojima bi se unaprijedila suradnja učitelja s pomoćnicima u nastavi:

- Pravilnik o pomoćnicima u nastavi kojim se sustavno utvrđuje njegovu ulogu i obveze, radno vrijeme te novčana naknada za rad (trenutno u izradi)
- Stručna službe škole (imenovani koordinator pomoćnika u nastavi) pruža podršku učiteljima koji surađuju s pomoćnicima u nastavi u vidu redovite supervizije
- Stručna služba vrši selekciju pomoćnika u nastavi prilikom njihovog zapošljavanja
- Stručna služba uključuje učitelja u odabir najprikladnijeg pomoćnika u nastavi
- Sustavno osposobljavanje za zanimanje pomoćnika u nastavi koje osigurava cjeloživotno obrazovanje i daljnji profesionalni napredak
- Stručna usavršavanja učitelja koja su specifično usmjerena na njihovo upoznavanje s ulogom pomoćnika u nastavi i unapređenje suradnje s istima
- Radionice koje u svoj program uključuju učitelje i pomoćnike te kroz različite aktivnosti pružaju prilike za unapređenje odnosa
- Broj zaposlenih pomoćnika u školi mora odgovarati broju učenika s posebnim edukacijskim potrebama koji ostvaruju pravo na ovakav oblik podrške

Unatoč tome što je kvalitativna metodologija u ovom istraživanju omogućila sagledanje problematike odnosa učitelj – pomoćnik u nastavi temeljem uvida u perspektive učiteljica razredne nastave, ona ne dopušta generaliziranje dobivenih nalaza. Stoga opće zaključke nije moguće izvoditi. Bez obzira, ovo istraživanje nam daje djelić uvida u trenutnu praksu i odnos učitelja s pomoćnicima u nastavi. Daljnja istraživanja kojima će se upotpuniti dobiveni nalazi su neophodna. U budućnosti bi svakako trebalo uzeti u obzir perspektivu učitelja predmetne nastave o kvaliteti odnosa s pomoćnicima. Smatram da bi dobiveni nalazi istraživanja dali novu dimenziju odnosa i iznijeli specifičnu problematiku s kojom se predmetni učitelji susreću obzirom da svakodnevno surađuju s nekoliko pomoćnika u nastavi. Također, nužno je u istraživanja uključiti i perspektivu pomoćnika koji pružaju podršku u razrednoj i predmetnoj

nastavi. Nadalje, kvantitativnom metodologijom je potrebno ispitati znanje i stav učitelja o pomoćnicima u nastavi obzirom da još uvijek postoje oni koji imaju nedovoljno jasnu sliku njihovih uloga i zadaća te su u otporu prema ovakvom obliku podrške. Ovakva istraživanja ne smiju biti sama sebi svrhom, temeljem njih je potrebno razvijati i unapređivati daljnje programe osposobljavanja pomoćnika u nastavi, profesionalnog usavršavanja učitelja i ostalog stručnog osoblja škole za kvalitetno rukovođenje i superviziju pomoćnika u nastavi.

7. POPIS LITERATURE

1. Ajduković, M. i Urbanc, K. (2011). Kvalitativna analiza iskustava stručnih djelatnika kao doprinos evaluaciji procesa uvođenja novog modela rada u centre za socijalnu skrb. *Ljetopis socijalnog rada*, 17 (3), 319-352.
2. Alberta Teachers' Association (2000). *Teachers and Teachers' Assistants: Roles and Responsibilities*. Edmonton, Alberta: Author.
3. Blalock, G. (1991). Paraprofessionals: Critical Members in our Special Education Programs. *Intervention in School and Clinic*, 26 (4), 200 – 214.
4. Brand, E. (2004). *Teacher and Teacher Assistant Perceptions of Their Relationship*. Master Thesis. Saskatoon: University of Saskatchewan.
5. Braun, V. i Clarke, V. (2006). Using Thematic Analysis in Psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77 – 101.
6. Daniels, V.I. i McBride, A. (2001) Paraeducators as Critical Team Members: Redefining Roles and Responsibilities. *NAASP Bulletin*, 85, 66 – 74.
7. Devecchi, C. i Rouse, M. (2010). An Exploration of the Features of Effective Collaboration Between Teachers and Teaching Assistants in Secondary Schools. *British Journal of Learning Support*, 25 (2), 91 – 99.
8. Državni pedagoški standard osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja: Narodne novine 63/2008
9. French, N.K. (2001). Supervising paraprofessionals: A Survey of Teacher Practices. *The Journal of Special Education*, 35 (1), 41 – 53.
10. Giangreco, M.F., Edelman, S.W. i Broer, S.M. (2001). Respect, Appreciation and Acknowledgement of Paraprofessionals who Support Students with Disabilities. *Exceptional Children*, 67, 485 – 498.
11. Giangreco, M. F. i Doyle, M.B. (2002). Students with Disabilities and Paraprofessional Support: Benefits, Balance and Band-aids. *Exceptional Children*, 34 (7), 2 – 17.
12. Groom, B. (2006). The Teaching Assistant and Behaviour Building Relationship for Learning: The Developing Role of the Teaching Assistant. *Support for Learning*, 21 (4), 199 – 203.
13. Halliwell, M. (2003). *Supporting Children with Special Educational Needs. A Guide for Assistants in Schools and Pre-School*. London: David Fulton Publishers
14. Igrić, Lj. i Fuček, I. (2011). *Priručnik za organizaciju rada pomoćnika u nastavi*. Zagreb: Centar inkluzivne potpore IDEM.
15. Igrić, Lj. (2015). *Osnove edukacijskog uključivanja*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Jeđud, I. (2008): Kvalitativni pristup u društvenim istraživanjima. U: Koller- Trbović, N., Žižak, A. (ur), *Kvalitativni pristup u društvenim znanostima*, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb, 15-33.
17. Jones, C.R., Ratcliff, N.J., Sheehan H. i Hunt, G.H. (2012). An Analysis of Teachers' and Paraeducators' Roles and Responsibilities with Implications for Professional Development. *Early Childhood Education Journal*, 40, 19 – 24.
doi:101007/1064301104874
18. Kobetić, D. (2008). *Podrška edukacijskom uključivanju učenika s teškoćama u razvoju putem mobilnog stručnog tima i asistenta u nastavi*. Diplomski rad. Zagreb: Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

19. Krampač – Grljušić, A., Žic – Ralić, A. i Lisak, N. (2010). Što djeca s teškoćama misle o podršci asistenta u nastavi. Zbornik radova 8. Kongres s međunarodnim sudjelovanjem Uključivanje i podrška u zajednici (181-195), Đurek (ur.), 22-24.04.2010 Varaždin.
20. Lamont, I.L. i Hill, J.L. (1991). Roles and Responsibilities of Paraprofessionals in the Regular Elementary Classroom. B.C. Journal of Special Education, 14 (1), 7 – 14.
21. Likins, M. (2002). Effective Training for Paraprofessionals. Preuzeto 16. lipnja 2017 iz University of Minnesota: <https://ici.umn.edu/products/impact/152/over4.html>
22. Mejovšek, M. (2008). Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap.
23. Milas, G. (2005). Istraživačke metode u psihologiji i drugim društvenim znanostima. Jastrebarsko: Naklada Slap
24. Miles, M.B. i Huberman, A.M. (1994). Qualitative Data Analysis (2nd edition). CA: Sage Publications.
25. Moody, M. (1999). The Paraeducator's Primer: A Book of Basics. Alberta: Concepts Inc.
26. Morgan, J., Ashbaker, B.Y. i Young, J.R. (2001). Teaming, Supervision and Evaluation: Teacher-paraeducator Team Perspectives of Their Teaching. Annual Meeting of the American Association of Colleges for Teacher Education. Utah: ERIC
27. Nacrt prijedloga pravilnika o pomoćnicima u nastavi. Posjećeno 10. lipnja 2017. na mrežnom odredištu Ministarstva znanosti i obrazovanja: <https://mzo.hr/sites/default/files/migrated/nacrt-prijedloga-pravilnika-o-pomocnicima.pdf>
28. Odbor za etiku u znanosti i visokom obrazovanju (2006): Etički kodeks Odbora za etiku u znanosti i visokom obrazovanju, Zagreb. Posjećeno 15. svibnja 2017. na mrežnoj stranici Agencije za znanost i visoko obrazovanje: <https://www.azvo.hr/index.php/hr/odbor-za-etiku>
29. Pickett, A.L., Vasa, S.F. i Steckelberg, A.L. (1993) Using Paraeducators Effectively in the Classroom. Bloomington, Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation.
30. Pickett, A.L.(1997). A Training Program to Prepare Teachers to Supervise and Work Effectively with Paraeducators Personnel. 5th Edition. New York:Center for Advanved Study in Education.
31. Pickett, A.L. (1999). Paraeducators: Factors that Influence Their Performance, Development and Supervision. Preuzeto 20. lipnja 2017 na mrežnom odredištu Ericdigests.org: <https://eric.ed.gov/?id=ED438636>
32. Riggs, C.G. i Mueller, P.H. (2001). Employment and Utilization of Paraeducators in Inclusive Settings. The Journal of Special Education, 35, 54 – 62.
33. Edukacije za pomoćnike u nastavi. Posjećeno 14. kolovoza 2017. na mrežnom odredištu Učilišta IDEM: <http://www.ucilisteidem.hr/edukacije-za-pomocnike-u-nastavi/>
34. Edukacije za učitelje/nastavnike i stručne suradnike osnovnih i srednjih škola. Posjećeno 14. kolovoza 2017. na mrežnom odredištu Učilišta IDEM: <http://www.ucilisteidem.hr/edukacije-za-uciteljenastavnike-i-strucne-suradnike-osnovnih-i-srednjih-skola/>
35. Tews, L. i Lupart, J. (2008). Students With Disabilities' Perspectives ot the Role and Impact of Paraprofessionals in Inclusive Education Settings. Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities, 5 (1), 39 – 46.

36. Thompson, D.M. (2002). Teachers and Teacher Assistants: Building Effective Relationships. Master Thesis. Alberta: University of Alberta
37. Učilište za obrazovanje odraslih IDEM (2012). Program osposobljavanja za poslove pomoćnika/ce u nastavi u radu s učenicima s teškoćama. Zagreb: Učilište IDEM
38. Wallace, T. et al. (2001). Knowledge and Skills for Teachers Supervising the Work of Paraprofessionals, *Exceptional Children*, 67 (4), 520 – 533.
39. Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi: Narodne novine, br. 87/2008

8. PRILOZI

Prilog 1: Kvalitativna analiza odgovora na drugo istraživačko pitanje

2. Istraživačko pitanje: Kako učitelji razredne nastave promišljaju potrebne preduvjete za uspješan i kvalitetan odnos s pomoćnicima u nastavi?			
Izjave sudionika	Kod prvog reda	Kod drugog reda	TEMA
„Po meni bi svaki učitelj trebao imati jednog pomoćnika u nastavi. Ako i postoji dijete koje ima poteškoće onda i još jednoga koji će se bazirati samo na njega.“	Svi učitelji bi trebali imati pomoćnika u nastavi neovisno o učenicima s posebnim obrazovnim potrebama.	Svaki učitelj treba imati podršku pomoćnika u nastavi.	POTREBNI PREDUVJETI Zakonom određeno pravo učitelja na pomoćnika u nastavi.
„Mislim da svi asistenti koji dođu u razred bi trebali biti educirani i imati znanja o tome što će raditi“	Svaki pomoćnik u nastavi mora biti educiran za rad u školi i posjedovati potrebna znanja o učenicima s posebnim obrazovnim potrebama.	Obavezna edukacija za rad u školi i s učenicima s posebnim obrazovnim potrebama.	POTREBNI PREDUVJETI Edukacija pomoćnika u nastavi
„I adekvatno plaćeni.“	Primjerene plaće pomoćnika u nastavi.	Primjerene plaće	POTREBNI PREDUVJETI Primjerena naknada za rad
„Moja asistentica je konkretno na 3 sata, a ja imam 5 sati i ona zadnja 2 sata nije kad bi isto trebala biti s njim.“	Radno vrijeme pomoćnika u nastavi nije usklađeno s vremenom boravka učenika u školi.	Radno vrijeme pomoćnika prilagoditi učeniku.	POTREBNI PREDUVJETI Prilagodba radnog vremena
„Zakonski bi to trebalo regulirati, ako se potpiše ugovor ne može on usred godine dijete ostaviti...dijete se i	Zakonski i ugovorom o radu odrediti da je pomoćnik u nastavi obvezan raditi cijelu školsku godinu.	Zakonska obveza da pomoćnik u nastavi radi najmanje jednu školsku godinu.	POTREBNI PREDUVJETI Rad najmanje jednu školsku godinu

emotivno veže na asistenta.“			
„Stručna služba bi po meni trebala voditi asistente na pravi način, objasniti im što i kako... i da se upozna s djetetom koje dobiva pomoćnika u nastavi.“	Stručna služba je zadužena za koordinaciju pomoćnika u nastavi i upoznata je s potrebama učenika koji će dobiti pomoćnika.	Stručna služba mora biti upoznata s potrebama učenika kako bi uspješno koordinirala pomoćnike u nastavi.	POTREBNI PREDUVJETI Bolja uključenost stručne službe
„Kad se bira asistent u nastavi da se provede neki intervju, a ne tko god...“	Provedba intervjua kojim se odabire najprikladniji pomoćnik u nastavi za određenog učenika.	Intervju kojim se vrši selekcija pomoćnika u nastavi pri zapošljavanju.	POTREBNI PREDUVJETI Intervju/razgovor za posao

Prilog 2:

Sporazum istraživača i sudionika istraživanja

Datum:

Istraživač:

Sudionik:

Prije svega želimo vam zahvaliti na Vašem odazivu za sudjelovanje ovom istraživanju!

Osnovno polazište u osmišljanju i provedbi ovog istraživanja je **uvažavanje Vašeg mišljenja i iskustava**, kako bi se dobio dublji uvid u temu ovog istraživanja!

Cilj ovog istraživanja je dobiti uvid u način na koji učitelji predmetne i učitelji razredne nastave trenutno doživljavaju svoj odnos s pomoćnikom u nastavi, odnosno kakvo je njihovo dosadašnje iskustvo te koje potrebne preduvjete oni prepoznaju za uspješnu i kvalitetnu suradnju u cilju maksimalne podrške učeniku s teškoćama u razvoju.

Koraci u provedbi istraživanja su:

1. **Vaša suglasnost za dobrovoljno sudjelovanje u istraživanju** (pristanak na istraživanje se potpisuje tek nakon što predstavimo ulogu istraživača i vašu ulogu u ovom istraživanju)
2. **Objašnjenje uloge sudionika istraživanja**

Vaša uloga je iznimno važna u ovom istraživanju i želja nam je da osiguramo ugodnu atmosferu, otvorenost u našem razgovoru i zaštitu vaših podataka:

Vi ste nam značajan sugovornik te nam je zbog toga jako važno da ste s nama zajedno u provedbi istraživanja kroz sljedeće aktivnosti: sudjelovanje u intervjuu, komentiranje dobivenih rezultata intervjua kroz razgovor s istraživačem o važnim temama i smjernicama koje ste iznijeli u našem razgovoru.

Kao istraživač/istraživači nastojimo posebno brinuti o Vašim pravima:

- ✓ Vi imate pravo reći na glas koje su teme za Vas prihvatljive da na njih odgovorite, a koje to nisu

- ✓ u svakom trenutku možete prekinuti istraživača i postaviti potpitanja, ako pitanje nije jasno postavljeno i želite pojašnjenja
- ✓ imate pravo zatražiti pauzu tijekom razgovora ili zamoliti da ranije završimo razgovor ako osjećate da ste se umorili te možemo dogovoriti nastavka razgovora za neki drugi dan

3. Objašnjenje uloge i odgovornosti istraživača u istraživanju

Istraživač se obvezuje da će poštivati Vaša prava kao sudionika istraživanja kroz:

- ✓ slobodu izbora (želite li odgovarati na neka pitanja ili ne, smatrate li neku temu preintimnom za iznošenje, želite li pauzu ili prekid intervjuja)
- ✓ istraživač će Vas u skladu s temom istraživanja pitati pitanja koje su mu značajna da bi bolje razumio istraživanu temu
- ✓ u slučaju da u Vašem izlaganju naiđe na još neke zanimljive teme koje ste Vi sami iznijeli, istraživač će s Vama razgovarati o iznijetim temama, koje su se pojavile tijekom vašeg razgovora
- ✓ istraživač zadržava pravo da Vas u nekom dijelu priče postavi potpitanja da bi bolje razumio vaše promišljanje ili iskustvo
- ✓ istraživač je dužan predstaviti vam rezultate istraživanja i zajedno kroz razgovor s Vama pregledati rezultate

Važan nam je Vaš doprinos u ovom istraživanju, jer bez Vašeg mišljenja, iskustva i preporuka *nemamo dovoljno* informacija i znanja o trenutnoj situaciji i potrebnim promjenama!

Ako ste suglasni s gore navedenim molimo Vas za potpis pristanka na istraživanje.

Unaprijed zahvaljujemo!

Istraživački tim

Sudionik istraživanja

Prilog 3: Upitnik za prikupljanje podataka o ispitanicima

1. Koliko dugo se profesionalno bavite podučavanjem?

---

2. S koliko pomoćnika u nastavi ste do sada surađivali?

---

3. Jeste li prošli kakvu edukaciju/seminar u kojem ste bili upoznati s radom pomoćnika u nastavi i njegovom ulogom u obrazovnom sustavu?

DA

NE

4. Je li pomoćnik u nastavi prošao neki oblik edukacije koja mu je dala kompetencije za rad s učenicom s posebnim obrazovnim potrebama?

DA

NE

5. Razmislite o idealnom pomoćniku u nastavi, koje karakteristike on posjeduje? (5)
